БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
ЯНВАРЬ
19
СРЕДА
№ 15 (8783).
Өртээ 2 ков.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ Б. ХНЕУПЕКТИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Январь 17-де СЭКП ТК-ның Генеральный секретары эш Л. И. Брежнев Чехословак Социалистиг Республиканың Совет Эвилелинде Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини эш Б. Хнеупекти ооң төрээн чуртунче чанар деп турарынга холбаштыр хүлээп алган болгаш найыралчы, чүректиң ханызындан байдалга эрткен беседаны кылган.

Эш Л. И. Брежнев ЧССР-ниң даштыкы херектер министриниң албан-дужаалынга томуйлааны-биле холбаштыр эш Б. Хнеупекке байыр чедиргеш болгаш ажылга чедиишкиннерни аңаа күзээн.

ПАРТИЯНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕ КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮН

Российский Социал-демократтыг ажылчын партиязының VI (Прага) Бүгү-россия конференциязының ажыттынган хүнүнден бээр январь 18-те 60 чыл болган. Ук конференция бистиң партиявыстың төөгүзүнде, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнде онза чугула черни ээлээн. В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле эрткен Прага конференциязы меньшевизмге удур большевиктерниң демиселиниң бүдүн төөгүзүнге үезиниң түңнелин үндүрген.

Январь 17-де Москвага СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң Эртемденнер чөвүлелиниң болган калбак хуралын бо кайгамчыктыг хүнге тураскаал болдурган. Конференцияга эртемденнер-төөгүчүлер, СЭКП-ниң хоочун ажылдакчылары, чехословак өңнүктер киришкен.

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору академик П. Н. Федосеев эге сөзү-биле хуралды ажыткан.

Институттуң директорунуң оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Д. М. Кукин партияның Прага конференциязының төөгүлүг ужур-дузазының дугайында илеткел кылган.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларының, сүт-бараан фермаларының социалистиг хүлээлгелериниң түңнелдерин үндүрген, СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш район Совединиң күүскому ол айтырыгны чугаалажып көргеш, районнуң ажыл-агыйлары тоску беш чылдың бирги чылының планныг онаалгаларын күүсеткен дээрзин демдеглээн. Күрүнеге эът садарының чыл планы 105,9 хуу, сүттүү — 118,8, эъттии—111 болгаш дүктүү—100,8 хуу күүсеттинген. Ажыл-агыйлардан бо талазы-биле дээрелер—«Күш-ажылдың хостуу» совхоз болгаш «Х Улуг хурал» колхоз болган.

Ооң-биле кады СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун бо удаада кайы-даа ажыл-агыйга тывыспас деп шиитпирлээн, чүге дээрге чамдык ажыл-агыйлар күрүнеге дүк, сүт садар талазы-биле планныг онаалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээннер.

Сүт-бараан фермаларының талазы-биле «Найырал» совхозтуң Кара-Талда сүт-бараан фермазы районда эң дээре көргүзүглүг болган (эргелекчизи Д. Шойдак, партбөлүк секретары С. Самый-оол). Күрүнеге сүт садарының чыл планын ферма августуң 29-та күүседипкен болгаш пландан ажыр 880 центнер сүттү берген. Ынчангаш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун ол фермага тывысырын шиитпирлээн.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазын (эргелекчизи С. Серен, партбөлүк секретары С. Бойбу) чарышка ийиги черни ээлээн деп санаан болгаш районнуң Күш-ажылчы алдар тугун ук фермага тураскаадып кодурген.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕ

Эрзин районнуң партия ажыл-агый активиниң хуралы «1971 ажыл-агый чылының түңнелдерин болгаш 1972 чылда социалистиг чарыштың негелделерин» чугаалашкан. Ол дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң ийиги секретары эш Чамзырай кылган.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер районнуң мал ажылында четпестерни, ылангыя күрүнеге эът, дүк садарының чыл планын район күүсетпээнин шугумчулеп, малдың ажаалда-тежээлдезинге ооң семиртилгезин чөп органнзастаарынче кичээнгей салырының чугулазын айытканнар.

Мал ажылының продуктулуун бедидер, күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын күүседир талазы-биле «Мөрен» колхозтуң эки ажылын актив хуралы демдеглээн.

«Коммунизмче оруң» колхозта хойжу Мижит-Доржу, Кыргыс Наңчыт, «Мөрелде» Баажый Самбил олар төрээн чүс баш хойга онаалтыр хөй хураганы камгалап алгылаан мурнакчыларны аңаа адап демдеглээн.

Эрзинчилер беш чылдың ийиги чылында эки ажылдаарын, төрүүр чүс баш малга онаалтыр 85 бызааны, 95 анай, хураганы, 95 кулунну, 95 бодаганы камгалап алырын, чыл төнчүзүнге чедир бода малдың баш санын 520, шээр малды—70 553 чедирерин хүлээнген.

Чурттаганың болгаш мал ажылының хөй-хөй тудугларын чорудары районнуң социалистиг хүлээлгелеринде айыттынган. Ынчангаш туруйбу, чугай бүдүрерин көвүдедир деп турар.

Бүгү-ниити ортумак өөредилге—кол сорулга

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АКТИВ ХУРАЛЫНДАН

Партияның XXIV съездиниң тоску беш чыл планының талазы-биле айытканы чугула сорулгаларының бирээзи аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче бүрүн шилчилгези болур. Күрүне болгаш социал-экономиктиг чугула ужур-дузалыг бо айтырыгны шиитпирлээринче Тываның улус өөредилге ажылдакчыларының билиин, чүткүлүн угланган болгаш өөредилге-кижизидилге чорудулгазының курлавырларын, бар аргаларын дилеп тып турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Х. А. Анчима бодунуң илеткелинге демдеглээн.

Тоску беш чылдың баштайгы чылында республиканың улус өөредилге ажылдакчылары тодаргай ажылдарны боттандыргылаан. Бистиң республикада 167 школаларда 55 муң ажыг уруглар өөренип турар. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарынче угланган базымнар кылдынган. Өөреникчилерни школаже хаара тударының улус ажыл-агый планын чамдык районнар күүсеткен. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин бүрүн боттандырып турарының эки чижектери бар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчик районнуң Шеми сес чыл школазын эрткен чылын 33 кижи доозуп үнген. Сес чыл бурунгаар ол школаның бирги клазынга 37 бирги класстыны хүлээп алгаш, оларны барык бүрүн чыгыы доостурганы башкылар коллективиниң болгаш Шеми кедээ Совединиң эки ажылы деп демдеглеп болур.

Ортумак өөредилгени боттандырарынга материалдыг бааза кончуг рольду ойнаар. Бо талазы-биле республиканың школаларында кончуг ажылдар кылдынган. Эрткен беш чылда дыка хөй школаларны ортумак кылдыр эде органнзастаан. Бичии школаларны улгаттырган. Өөредилгениң дериг-херекселин садып алырынга хөй акша-хөреңгини чарыгдап турар. Республиканың элээн каш школалары кабинет системалыг өөредилгеже шилчээн. Ам бистиң школаларывыста физиканың 46, химияның 33 эки дериттинген кабинеттери ажылдап турар.

Өөредилге-кижизидилге ажылын болур-чогууру-биле органнзастап, уругларның билииниң быжыг, ханы болурунче бүгү күжүн салып ажылдап турар мурнакчы коллективтерни илеткелге адагылаан. Оларның чижээнге Тожунуң Сыстыг-Хем эге, Чөөн-Хемчиктиң Алдан-Маадыр сес чыл, Таңдының Владимировка, Туранның № 1, Каа-Хемниң Сарыг-Сеп № 2, Кызылдың № 4, 7, 1 школаларын киирип болур.

Чаа программалар ёзугаар чорупп турар өөредилгени башкарар болгаш ону чедиишкинниг чорударынга башкының бүгү талалыг ханы белеткели негеттинер. Бо ажылче республиканың улус өөредилге органнары кичээнгейни салып турар. Семинарлар, курстар, арга-дуржулга солчулгазы, педагогика номчулгалары органнзастаттынган. Бо хемчеглер ам-даа калбак болгаш доктаамал болуру чугула.

Республиканың школаларында ажылдап турар школа директорларының эң хөй кезии дээди эртемниг, а шупту башкыларның 62 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг боор турары база чедиишкин. Хөй-хөй башкылар чүгле боттарының коллективинде эвес, харын бүгү республикада атсураглыг кижилер апаргылаан. Чон ортузунга пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар боор сураглыг бергеннер кайы хөй. Барык 400 хире башкы чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан.

Улус өөредилгезиниң талазы-биле партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турарында бар четпестерге илеткелчи доктаап, тодаргай анализти кылган. Ортумак өөредилгеже базымның эге чадазы сес чыл өөредилгезиниң Хоойлузун боттандырып турары, багай. Сес чыл бурунгаар бирги класска хүлээп алган уругларның чүгле 65 хуузу сес класс доозуп турар. Бо дээрге кончуг чавыс көргүзүг-дүр. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем дээш өске-даа районнарның бо талазы-биле көргүзүү оон-даа чавыс. Бо өөредилге чылының сентябрь 1-де 271 өөреникчи өөредилге-биле хаара туттунмаан. Бай-Тайга, Таңды районнардан эң хөй өөреникчи школадан дашкаар арткан. Ол ышкаш бирги чартык чылда 132 өөреникчи өөредилгезин ара каггаан. Бо бүгүнү чүнүң-биле тайылбырлаар бис? Школа удуртукчуларының харысалга чогу, онаашкан херек дээш харысалганы хандыр билбези, ол ышкаш тус черлерниң партия, совет, хөй-ниити органнарының кошкак ажылының түңнели кылдыр санаар дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Уругларның учёдун чурум ёзугаар боттандырарын херекке албас школа удуртукчулары бисте бар. Чижээ: Тес-Хемниң Берт-Даг, Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү школаларында өөренип турар уругларның тодаргай сан-түңүн директорлар эштер Монгуш, Шаравии орта билбес, оон чылдагааны учётту саадаратканында.

Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарда өөренмейн турар назы четпээннер эвээш эвес. Оларның хөй кезии ийи чылчылар. Кандыг-даа хайгаарал чок чоруктуң уламындан шак ындыг өөреникчилерниң чамдылызы харын-даа кем-херек үүлгедип турарының чижектери бар дээрзин илеткелчи чугаалаан.

—Төөгүлүг болуушкуннар-биле демдеглеттинген база бир чылды чурттап эртивис — деп, Кызыл хоорайның эргелекчизи **З. Ф. Борисова** бодунуң саналын эгелээн. Партийжи съездиниң шиитпирлери башкылар коллективтериниң ажыл-чорудулгазының программазы болган. Эвээш эвес ажылдар кылдынган. Хоорайның № 1, 15, 4, 11 база Элегес-Аксының школа коллективтери өскелерге үлегерлиг. Ылангыя № 11 школа (директору эш Грудинина) өөредилге-кижизидилге ажылында ажыктыг солун чүүлдерни бо өөредилге чылында хөйү-биле чорудуп эгелээн. Уругларның хөй-ниити органнзацияларының ажылын эки башкарып турар.

Эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде школаларның өөредилгези 96,7 хуу турган болза, бирги чартык чылда байдал экижиивээн, харын база катап-ла ол деңнелге чедер деп турар. Россия Федерациязының мурнакчы школаларының деңнелинге боодаарга, ол чавыс көргүзүг-дүр. Башкының бүгү талалыг ёзулдези чокта эки өөредилге дугайын чугаалаары берге. Үениң негелдези ындыг. Өөреникчи бүрүзүнге—ханы болгаш быжыг билиглер деп кыйгырыгны удуртулга болдурары чугула.

Эрткен чылдың август чөвүлел хуралынга партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин ханы өөренир болгаш өөредир талазы-биле тускай рекомендацияны хүлээп алганын Каа-Хемниң районо эргелекчизи **В. Ф. Гайдук** чугаалаан. Районнуң школалары бо талазы-биле ажылды тодаргай план ёзугаар чорудуп, бирги чартык чылда элээн бедик көргүзүглерни чедип алганын ол айыткан. Районнуң школаларындан 45 класстар база 55 башкы чүс хуу өөредилгени чедип алган. Тос школа өөредилге деңнелин эрткен чылдаазындан экижиткен.

Ооң-биле чергелештир районнуң Суг-Бажы, Копту-Аксы, Бүрен-Аксы школаларында байдал дүвүренчиг. Ында өөредилге деңнели чавызаан. Ынчангаш Каа-Хем районнуң инспекторлары ооң чылдагаанын тодарадыр ажылды чорудуп турар болгаш ооң дугайында районнуң чоокку чөвүлелинге чугаалажыр.

Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң Хоойлузун амыдыралга боттандырар херекке Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан школазында чамдык ажыл-херектер дугайын школа директору **С. Ч. Куулар** саналынга чугаалаан. Сес чыл бурунгаар школага хүлээп алган 28 өөреникчиниң 21-и сески классты бүрүн доосккан. Ону чедип алырынга башкы бүрүзүнүң салыышкыны, карак кызыл шудургу ажылы, хөй-ниити органнзацияларының киржилгези улуг болган. Амгы үеде школада байдал эки. Өөреникчилерниң 32 хуузу эки болгаш кончуг эки өөренип турар.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри **Д. Б. Ондар** бодунуң саналынга кичээнгейни школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинче угландырган. Ук айтырыгны бисте шиитпирлеп турары деңдескии эвес. Соолгу чылдарда 1300 хире кижини хаара тудуп турар өөреникчилер бригадалары болгаш ынаа ажыл-агый бөлүктери бар. Оларның киржилгези-биле сорт шенелдези, дуржулгалар чоруттунгулаан. Ынчалза-даа бо чугула айтырыгны элээн хөй районнарның партия, совет, ажыл-агый удуртукчулары каш чыл улаштыр кичээнгейге албайн турары кончуг шын эвес.

Чамдык кол эртемнерни башкылаар кадрлар чедишпес база школаларның материалдыг баазазы кошкак дээрзин СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары **Н. В. Чындыгыр** бодунуң саналынга айыткан. Районда Чыргаланды болгаш Шуурмак школалары өөредилгениң хуузун улам чавыдадып турар.

Кызылдың № 4 школазының башкылар коллективи бо өөредилге чылының бирги чартыын эки доосккан. Өөредилге 98 хуу четкен, бүгү уругларның 40 хуузу эки болгаш кончуг эки өөренип турар. Школаның 25 башкызының 17-зи чүс хуу өөредилгени чедип алган. Эге класстарда өөредилгениң шынары 54 хуу чедип турар, азы бүгү өөреникчилерниң чартыындан хөйү эки болгаш кончуг эки өөренип турар. Моон чылдагааны чүдел дээрзин ук школаның директору **В. А. Пожидаева** школа удуртукчулары эш-өөрүнге таныштырган. Школа коллективи, башкы бүрүзү боттарының мурнунда тодаргай эчис сорулганы салган.

Тоску беш чылда республиканың улус өөредилге ажылдакчылары кандыг сорулгаларны шиитпирлээриниң дугайын СЭКП обкомунуң секретары **К. С. Шойгу** активке тодаргай таныштырган. Кол сорулга ам бар турар школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаары деп ол чугаалаан.

Бүгү-ниити ортумак өөредилге—кол сорулга, ону бүрүн боттандырары шупту башкыларның тура-соруктуг, харысалганы ханы хүлээп көөр болгаш чаа чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар дээр чүткүлүнден бүрүн хамааржыр дээрзин республиканың улус өөредилге ажылдакчылары актив хуралынга чугаалажып, тодаргай сорулгаларны боттарының мурнунда салган.

Улус өөредилге активиниң хуралынга республиканың бүгү башкыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

БО БҮГҮ ЧҮНҮҢ ДУГАЙЫН ЧУГААЛАП ТУРАРЫЛ?

(БАЙ-ТАЙГАДА МАЛ АЖЫЛЫН УДУРТУП ТУРАРЫНГА ХОЛБАШТЫР)

«Тэли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга болган бо ужуражылга малчыннарга дыка-ла үр уттундурбаан. Ол хүн Көп-Сөөктүң Кудук деп черге дуржулгалыг кижилер, малчыннар, оларның өг-бүлезиниң кежигүннери чыылган турган. Маңаа ынчан малчыннарның слёду болуп эрткен болгаш оларга Чаа чылдың ёлказын база органнзастаан.

Кызыл-булуңнуң делгем өрээлинге чыылганнарның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Иргит Долзаң, республиканың алдарлыг малчыны коммунист Салчак Чүлдүм, база Хертек Деспи, Салчак Быштак болгаш оон-даа өскелер аңаа келген. Чыылганнарның аразынга боттарының ажыл херээниң талазы-биле хайгыышкынныг чугаалар, изиг-изиг маргылдаалар калбарып, боттарының дуржулгазын солчуп олурганнар.

Кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар планын күүседиринге Кызыл-Дагның малчыннары эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турар дээрзин слётка демдеглээн, олар күрүнеге эът болгаш дүк садарының талазы-биле боттарының хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер. Салчак Чүлдүм, Хертек Деспи болгаш олар ышкаш өске-даа малчыннар [illegible] 100 хойдан-на 100 ажыг хураганы ап турар. Кыштагларының хөй кезиинде четчир саныг мал чемин соортуп чедирген болгаш ону ажыл-агыйжы, камналгалыг ёзу-биле чарыгдап турар.

Бо бүгү малчыннарга таарымчалыг болбайнаан. Көп-Сөөкке чедээ бээривиске, аңаа слёттуң болгаш Чаа чыл ёлказының эрткениниң дугайын сеткил хайныышкын-биле чугаалап турганнар.

Бай-Тайганың кайызынга-даа чораан хойжулар, инек кадарчылары, саанчылар-биле ужуражыр болзуңарза, олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп, беш чылдың ийиги чылының планын болгаш хүлээлгезин доллур болгаш ажыр күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турарын эскерип каар бис.

Ынчалзажок бир эвес СЭКП райкому, райкүүском, партия эге органнзациялары болгаш чер-чер Советтери, ажыл-агыйның удуртукчулары эрткен чылын районнуң кедээ ажыл-агыйын оперативтиг удурткан болза, Бай-Тайганың колхозчуларының болгаш совхоз ажылчыннарының чедип алган түңнелдери улам-на бедип [illegible] күвүң баш саны эвээжээн, мыйыстыг бода малдың өлүп хораар чоруу кызырылбаан. Бай-тайгажылар 42 тонна эътти, 14 тонна дүктү күрүнеге планынга чедир сатпааннар, ол ышкаш чыл планынга 426 баш бода мал болгаш 6 муң хире баш хой четпес. Чүгле [illegible] гайын уттуптар болгаш ону үре-түңнелдиг чорударынга холбашкан хүн-бүрүнүң органнзастыг ажылын быжыглаваан болур. Ында малчыннарның чарыжын кошкак үндүрүп турар. Шак-ла ындыг байдал «Кара-Хөл» колхозта база бар, бо ажыл-агый эрт-

«Тэли» совхоз күрүнеге дүк садарының эрткен чылда планын, а «Мурнакчы» колхоз мыйыстыг бода мал өстүрериниң планын күүсеткен. А өске көргүзүглер талазы-биле сүттүүнден өске боттарының планын ажыл-агыйлар күүседип шыдаваан. **Бо бүгү чүнүң дугайын чугаалап турар диве, районда малдың баш санын өстүрериңче, ооң уксаазын экижидериңче, продуктулуун бедидеринче кошкак кичээнгей салдынганын херечилеп турар-дыр.**

«Тэли» совхозтуң Бай-Тал салбырының мурнакчы хойжулары болгаш коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты эдилеп турар Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының ажылдакчылары парткомунуң болгаш дирекция чериниң, ажылчын комитединиң мал ажылын удуртуп тура- [illegible]

кен чылын мал ажылының талазы-биле көргүзүгнүң чаңгызын-даа күүсетпээн.

Ынчаарга совхозтуң Бай-Тал салбырының Туралыгда малчыннары ол ажыл-агыйның болгаш районнуң тускай эртемниглеринге улуг негелделерни тургузуп, олар ыракта оларларда малчыннарга ховар кээр дугайында хомудалын илергейлеп турар.

— Кедээ ажыл-агыйның специалистери малчыннарга колдуунда-ла дүвү-далаш-биле, чаңгыс-ла хүн келгилээр боордур—деп хойжуларның хомудалын мында Бай-Тал кедээ Совединиң даргазы Сарыг-Доңгак Өлчүр база бадыткап турар.

Ынчаарга малчыннар болза партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый эргелелиниң база тускай эртемниглерниң оларга практиктиг [illegible] негеп турар. Малчыннарның амыдырал-чурттал газының болгаш культурлуг хандырылгазынче багай кичээнгей салып турарын хойжу Монгуш Соскур-оол мынчаар чугаалап турар:

— Туралыгда кыштаавыска көжүп келгенивистиң соонда биске автолавка-даа, медицина ажылдакчылары-даа келбеди, а мындыг болганда кино, концерттиң дугайында чугаалаан-даа херээ чок. Ынчангаш чамдыкта кадарган хойну каггаш, Бай-Талче чоруур ужурга таваржып турар-дыр бис.

Ол-ла хойжунуң чугаазында хойжулар Иргит Эрелчин, Даңзы Кумбаадак болгаш өскелер-даа деткип турар. Оларның өглеринде радиоприёмниктериниң батарейлери чогундан ажылдавастаан, солуннар болгаш журналдарны аңаа ховар эккээр.

Ынчаарга совхозтуң парткомунга-даа, профсоюзтуң ажылчын комитединге-даа малчыннар дугайында, оларның хереглелдериниң дугайында хөй-хөй чугаалар боор турза-даа, олар түңнел чок артып каап турар. Ынчангаш олар хөй-хөй таварылгада боттары-ла шимчээш, баш миннир ужурга таваржыкылаар.

Малчыннарны суурларга доктаамал чурттадыр болгаш оларның ажылын ээлчеглиг кылдыр органнзастаар дугайында [illegible] шыдаваан. Кызыл-Даг салбырында дөрт хойжуну ээлчеглиг ажылче шилчээн деп санап турар, а херек кырында ында партия органнзациязының секретары Ондар Ойдуптуң адаан хойжулары эрги хевээр-ле боттарының өг-бүлелери-биле кыштагларда чурттавышаан. Бо талазы-биле «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарда үре-түңнелдиг ажыл база чоруттунмаан. СЭКП райкому, райкүүском ажыл-агыйның удуртукчулары социал-политиктиг бо амыдыралчы чугула айтырыгны амдыгаа чедир ханызы-биле сайгарып, шиитпирлевейн турары моон илдең-дир.

Бай-Тайга районда мал ажылын хөгжүдериниң база ону удуртуруунуң талазы-биле ажылда өске-даа улуг четпестер бар. Ол болза кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының планын күүседиринге моондакты таварыштырып турар. Бо бүгүнүң дугайын чоокта чаа районга болган партия активиниң хуралынга бүгү талалыг чугаалажып, тодаргай анализти кылган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш тоску беш чылдың ийиги чылының планныг сорулгаларын доллур болгаш ажыр күүседир дээш районнуң бүгү коммунистери, [illegible]

Н. СЕДИП-ООЛ.

Чидириг чок

Беш чылдың ийиги чылында малдың баш санын өстүрериниң күрүне планын күүседир, малды кыштан хүр чыл ажырар дээш ажыл-иш Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында хайныышкынныг чорупп турар.

Бо хүннерге чедир салбырда 575 хой оолдаан, оларның 582 хураганы чидириг чокка камгалап алдынган.

Хойжуларның аразында Саая Норбу-Самбуу 235 хойдан 239 хураганны, Монгуш Суур-оол 120-ден 124, Ооржак Момбужай 125-тен 129 хураганны камгалап алгылаан. Ук черде мал кыштаглаашкыны менди-чаагай, мал чеми четчир.

Тываның фронтучу херээженнери

Эрткен воскресеньеде республиканың чурт-шинчилел музейинге Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Тывадан барган херээженнер-биле солун ужуражылга болуп эрткен. Ону СЭКП Тыва обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар сектору, партия хоркому болгаш музейниң дирекция чери органнзастап эрттирген.

Ужуражылгаже келгеннер залды чык доллур олургулашкан. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери херээженнерден он ажыг кижини президиум столунче чалай берген. Дайынчы фронтучуларның эрес-маадырлыг чоруун көргүскениниң дугайын херечилеп турар орденнер болгаш медальдар оларның хөректеринде шуут-ла чайынналыр турган.

СЭКП Тыва обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи Ш. Шырап сөс алгаш, Ада-чурттуң дайынының үезинде Тываның ажылчы чоннары «Бүгү-ле чүвени—фронтуже, бүгү-ле чүвени—тиилелгеже!» деп лозуң-биле ажылдап, фронтуга дузалап, немец-фашистиг эжелекчилерге удур боттары барып, херек кырында маадырлыы-биле дайылдажып чорупп турганының дугайын чугаалаан. Тывадан фронтуга чораан, эрес-маадырлыг тиилелге-биле ээп чанып келгеннерниң чамдыктары бо-дур деп чугаалааш, ам олар тайбың күш-ажылдың фронтузунда ак сеткилдиг ажылдап турарынга байыр чедирип, оларга чаа-чаа чедиишкиннерни, аас-кежикти, кадыкшылды күзээн.

Шериглиниң Н кезээнден дайынчы эш Саңаев чүве чугаалааш, совет дайынчылар Төрээн чуртун, совет улустуң тайбың күш-ажылын камгалап турарын, бир эвес херек апарза олар ада-өгбелерниң үлегер-чижээ-биле кандыг-даа халдакчыга удур эрес-маадырлыг чоруун көргүзерлер деп бүзүрелди ол илереткен.

СЭКП Кызыл хоркомунуң штаттан дашкаар киллде эргелекчизи эш А. И. Лебедева хоорайның херээженнериниң мурнундан Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери херээженнерниң адрезинге чылыг сөстерни чугаалап, оларга байыр чедирген болгаш чаагай күзелдерни илереткен.

Фронтучуларның мурнундан эштер А. М. Барышникова, В. Е. Сайгутина олар чүве чугаалааш, эрткен дайынчы оруктар дугайында сактыышкыннарын кылып, немец-фашистиг эжелекчилерниң ынчаардагы, оскүткени ышкаш хан төгүүшкүннүг дайынны совет улус кажан-даа черле күзевес деп бүзүреткеннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш Х. А. Анчима ук ужуражылгага сөс алгаш, Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң дириг херечилери, ооң шуут киржикчилери херээжен эш-өөрлер-биле ужуражыры, оларның сактыышкыннарын дыңнаары солун-дур, оларның бо хүннерде күзел-чүткүлдери чаагай-дыр дээрзин түңнеп чугаалаан. Ынчангаш оларга бүгү-ле чаагай чүүлдерни, аас-кежикти ол күзээн.

Хоорайның пионерлери ужуражылганың киржикчилеринге байыр чедирген.

ЧУРУКТА: ужуражылганың бөлүк киржикчилери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ

ХООЙЛУЗУ

I бөлүк.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИН ТУРГУЗАРЫНЫҢ БОЛГАШ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ КОЛ-КОЛ ПРИНЦИПТЕРИ

1 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза, хоорайда күрүне эрге-чагыргазының органы болур болгаш хоойлу ёзугаар адаа берген эргелерге дүүштүр, нийти күрүнениң эрге-ажыктарынга болгаш хоорайның ажылчы чоннарының эрге-ажыктарынга үндезилээш төөгү, экономика, география болгаш өске-даа онзагай чүүлдерни барымдаалап тус черге хамаарышкан бүгү айтырыгларны шиитпирлээр.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети республика (Тыва АССР, РСФСР) болгаш нийти-эвилел ужур-дузалыг айтырыгларны чугаалажып, шиитпирлээринге киржир. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети район ужур-дузалыг айтырыгларны чугаалажырынга база киржир.

2 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң ол хоорайның девискээринде чурттап турар хамаатылар бүгү-нийти, деӊ болгаш дорт соңгулда эргезинге үндезилеп, чажыт бадылаашкын-биле ийи чыл хуусаалыг соңгуур.

Хоорай Совединге соңгулдалар чорударының чуруму «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ база суур Советтеринге соңгулдалар дугайында Дүрүм-биле» тодараттынар.

3 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети хоорайның девискээринде күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур, хоорайның улус ажыл-агый планын болгаш бюджедин бадылаар, Советке чагырткан хоорайга чагыргалыг эргелел органнарының, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының ажыл-чорудулгазын удуртур, хоойлуларны сагыырын, күрүне база хөй-нийтиниң корум-чурумун, хамаатыларның эргелерин камгалаарын хандырар, чурттуң камгаланыр аргаларын күштелдиреринге дузалаар.

4 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети чуртталга коммунал тудуунуң, социал-культура болгаш амыдырал хандырылга ужур-дузалыг объектилерниң тудуунуң, чоннуң хереглел бараанларын база тус черниң тудуг материалдарын бүдүрер талазы-биле, чаагайжыдылга, садыг болгаш хөй-нийтиниң чемненилгезиниң, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, культураның болгаш хоорайның чурттакчы чонунуң хандырылгазы-биле холбашкан өске-даа адырларга хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар талазы-биле хоорайның девискээринде турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының ажыл-чорудулгазын углап баштаар болгаш контрольдаар; Советке берген эргелер ёзугаар хоорайның девискээринде турар үлетпүр-бүдүрүлгелерниң база үстүкү черлерге чагырткан албан черлериниң, организацияларның ажылынга оларның хоойлу-дүрүмнү сагып турарынга контрольду боттандырар.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети бо чүүлде айыткан айтырыглар талазы-биле бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының илеткелдерин дыңнаар, оларның талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алыр, эргежок чугула таварылгада боттарының саналдарын чогуур үстүкү органнарга киирер.

5 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң ажыл-чорудулгазы коллективтиг удуртулгага, ажык болур чорукка, соңгукчуларның мурнунга депутаттарның, Советтиң болгаш чурттакчы чоннуң мурнунга күүсекчи комитеттиң, ооң килдистериниң болгаш эргелелдериниң доктаамал отчёттуг болурунга, Советтиң ажылынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштиреринге үндезилеттинип тургустунар.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети хоорайның хөй-нийти организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдаар.

6 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети бодунуң ажыл-чорудулгазынга ССРЭ-ниң Конституциязын база РСФСР-ниң Конституциязын, Тыва АССР-ниң күрүне эрге-чагырга органнарының болгаш күрүне эргелелиниң органнарының дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузун, «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, хоорайда район Совединиң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузун, бо Хоойлуну ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң өске-даа хоойлуларын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, РСФСР-ниң Дээди Совединиң база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаалдарын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын болгаш доктаалдарын база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтышкыннарын, доктаалдарын, ажылчы чоннар депутаттарының үстүкү Советтериниң болгаш оларның күүсекчи комитеттериниң шиитпирлерин удуртулга болдурар.

7 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң болгаш ооң күүсекчи комитединиң оларга берген эргелерге дүүштүр хүлээп алган айтышкын, шиитпирлерин күүседири хоорайның девискээринде туруп турар бүгү-ле үлетпүр, бүдүрүлге, албан организация черлеринге болгаш өске-даа организацияларга, ол ышкаш албан-дужаалдыг кижилерге база хамаатыларга ыяап-ла албан болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болгаш ооң күүсекчи комитеди үстүкү черлерге чагырткан үлетпүр, бүдүрүлге албан черлериниң болгаш организацияларының удуртукчулары оларның шиитпирлерин күүсетпейн барган таварылгада харын-даа ээлеп турар албан-дужаалындан хостаарынга чедир чурум талазы-биле хемчег көргүзериниң дугайында үстүкү органнарга саналын киирер. Киирген саналды чугаалажып көргениниң түңнелин ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединге азы ооң күүсекчи комитединге бир айдан орай эвес хуусаада дыңнадыр ужурлуг.

8 чүүл. РСФСР-ниң хоойлужудулгазын ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң тургускан айтырыы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму чурттакчылыг пунктуларны хоорайлар кылдыр бадылап эде тургузар. Хоорайның девискээриниң кызыгаарын РСФСР-ниң хоойлужудулгазында тодараткан чурум ёзугаар доктаадыр болгаш өскертир.

Хоорайның районнарын тургузарда чурттакчы чоннуң санын болгаш оларны хандырарының эрге-ажыктарынга үндезилээш, ук районнарның ажылчы чоннар депутаттар Советтериниң саналдарын барымдаалап РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бадылааны ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тургузар. Хоорайда районнарның девискээриниң кызыгаарын ажылчы чоннар депутаттарының хамаарышкан район Советтериниң саналын барымдаалап тургаш, хоорай Совети доктаадыр болгаш өскертир.

Хоорайларны болгаш хоорай районнарын адаарын болгаш эде адаарын ССР Эвилелиниң болгаш РСФСР-ниң хоойлужудулгазында доктааткан чурум ёзугаар чорудар.

9 чүүл. Тыва АССР-ниң Күрүне тугунуң дугайында Саавырга дүүштүр ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң сессиязы болуп турар бажыңның кырынга Тыва АССР-ниң Күрүне тугун сессияның болуп турар үезинде, а хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң бажыңының кырынга ону доктаамал аазар.

Хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң бажыңының кырынга ССРЭ-ниң Күрүне тугун болгаш РСФСР-ниң Күрүне тугун ССРЭ-ниң Күрүне тугунуң дугайында Саавырга база РСФСР-ниң Күрүне тугунуң дугайында Саавырда доктааттынган чурум ёзугаар аазар.

10. чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети боду юридиктиг эргелерлиг болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүскому Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бадылааны хевир ёзугаар сүлде демдектиг таңмалыг болур.

II бөлүк.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ЭРГЕЛЕРИ БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

11 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң эрге хүлээлгелерин хоорайны республика (Тыва АССР-ниң) азы район чагыргалыг хоорайлар категориязынга кииргенин барымдаалап, ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Хоойлулары тодарадыр. Хоорайның кайы категорияның чагыргазынга хамаарыштырарда хоорайның чурттакчы чонунуң санын, ооң политиктиг, экономиктиг база культура ужур-дузазын барымдаалап РСФСР-ниң Хоойлузунда доктааткан чурум ёзугаар чорудар.

1. ТЫВА АССР-НИҢ РЕСПУБЛИКА ЧАГЫРГАЛЫГ ХООРАЙЫНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ЭРГЕЛЕРИ БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ.

12 чүүл. Планнаашкын, учёт болгаш отчёт талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорайның ажыл-агыйын болгаш хоорай социал-культура тургузуушкунун хөгжүдериниң нийти перспективтиг болгаш чыл планнарын бадылап, оларның күүселдезин организастаар болгаш хынаар; хоорай чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның перспективтиг болгаш чыл планнарын, а ол ышкаш айыткан үлетпүр бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның каяа турарын, оларны хөгжүдериниң болгаш специализастаарының планнарын бадылаар;

б) үстүкү черлерге чагыртып турар чурт үлетпүрүнүң, амыдырал хандырылганың, садыгның болгаш нийтиниң чемненилге черлериниң, организацияларның болгаш культура улус өөредилгези база кадык камгалал албан черлериниң коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының каяа-каяа турарының, оларның хөгжүлдезиниң болгаш специализастаашкынының планнарын чугаалажып көөр, эргежок чугула таварылгада бодунуң саналдарын чогуур үстүкү органнарга киирер;

в) ылаңгыя чуртталга болгаш коммунал ажыл-агыйының, орук, социал-культура база амыдырал хандырылга ужур-дузалыг объектилер тудуушкунунуң, улустуң хереглел бараанарын болгаш тус черниң тудуг материалдарын бүдүрериниң, чаагайжыдылганың, садыгның, нийтиниң чемненилгезиниң, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, культураның хөгжүлдезинге болгаш чурттакчы чоннуң хандырарынга холбашкан өске-даа айтырыгларга хамаарыштыр хоорай девискээринде туруп турар үстүкү черлерде чагыртып турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның планнарының төлевилелдерин чугаалажып көөр, эргежок чугула апарган таварылгаларда чогуур үстүкү органнарга саналдарын киирер, бо айтырыглар талазы-биле нийти план көргүзүглерни хоорайның ажыл-агый хөгжүлдезиниң болгаш хоорайның социал-культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезиниң планынга киирбишаан бадылаар;

г) күш-ажыл курлавырларын, тус черниң тудуг материалдарын база одаар чүүлдерни ажыглаарының балансыларын чоннуң акша орулгаларының болгаш чарыгдалдарының балансызын болгаш хоорайның ажыл-агыйын комплекстиг хөгжүлдезиниң планнаашкынынга эргежок чугула өске-даа балансыларны тургузарын хандырар;

д) минерал-чиг-эт, арга-арыг, суг, энергетика болгаш өске-даа курлавырларны чөп ажыглаарын хынаар;

е) хоорай чагыргазында турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының учёт, отчёдунуң байдалынга контрольду тургузар;

ж) күрүне статистиказының органнарынга дуза чедирер; отчёттуг медээлерни тургузарының болгаш киирериниң чурумунуң дугайында хоойлужудулганы сагыырын хандырар.

13 чүүл. Бюджет-саң-хөө ажылының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) орулганың нийти түңүнге кирер орулгаларның дөстерин аңгылап айтып тургаш, хоорайның ажыл-агыйын, социал-культура хемчеглерин акшаландырарынга, күрүне эрге-чагыргазының органнарын болгаш хоорайның күрүне эргелел органнарын тударынга чарыгдаар акшаландырышкынга кирер чарыгдалдарның нийти түңүн аңгылап айтып тургаш, хоорайның бюджедин чугаалажып көөр болгаш ону бадылаар;

б) хоорайның бюджедин, ооң орулгаларының болгаш чарыгдалдарының квартал аайы-биле хуваалдазын, хоорай бюджединиң талазы-биле кассада бар саарылга хемчээлин бадылаар;

в) хоорайның бюджет күүселдезин организастаар; саң-хөө чурумунуң сагылдазын, бюджетке төлевир талазы-биле бүдүрүлге-саң-хөө планнарының болгаш хүлээлгелерниң күүселдезин, үлетпүр бүдүрүлгелерниң, албан организацияларның бюджет хөреңгилерин камныг чарыгдап турарын хынаар;

г) хоорай бюджединиң күүселдезиниң үезинде немей алдынган орулгаларны, а ол ышкаш чыл төндүзүнде орулгаларны чарыгдалдардан ажыр күүсеткениниден азы хоорайның ажыл-агыйларын болгаш социал-культура хемчеглерин капитал салышкыннарны киириштирбишаан, хоорайның болгаш көдээ Советтерниң күүсекчи комитеттериниң эрге-чагырга албан черлериниң бажыңнарын тударынга болгаш транспорт херекселдерин садып алырынга, күүсекчи комитеттерниң, ооң килдистериниң болгаш эргелелдериниң, суд органнарының бажыңнарының капитал септелгелерин чорударынга, оларга бажың херекселдери болгаш дериг-херекселдерни садарынга (төпчүткен капитал салышкынының талазы-биле планны база социал-культура албан черлерин хөгжүдериниң планын күүсетпээниниң уламындан ажыглаттынмайн барган акша-хөреңгилерден аңгыда бо үстүнде айыткан акша-хөреңгини хоорай бюджединден ап болбас) чарыгдалдардан тургустунар орулгаларны хуваар;

д) бюджет күүселдезиниң үезинде эргежок чугула таварылгада хоорай бюджединден акша-хөреңгини бир бөлүктен өске бөлүкче эде хуваар, а ол ышкаш ажыл төлевириниң бадылаттынган фондузунга дүүштүр ажыл төлевиринге акшаландырышкынны эде хуваар;

е) хоорайның бюджет күүселдезиниң дугайында отчётту чугаалажып көөр болгаш бадылаар;

ж) айыылдыг халаптан, а ол ышкаш өске-даа таварылгаларда когарап каражадаан хамаатыларга хоойлужудулгада доктааттынган чурум болгаш хемчээлдер ёзугаар хоорай бюджединде акша-хөреңгиден чаңгыс удаа акша дузаламчызын көргүзер;

з) күрүне болгаш тус черниң үндүрүглерин, чыылдаларын сапаар база тырттар талазы-биле ажылды удуртур;

и) тус черниң үндүрүүнүң болгаш чыылдалар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының 2 чүүлүнге дүүштүр үндүрүг онааган тус-тус черлерге болгаш бөлүк-даа төлекчилерге тус черниң үндүрүг база чыылдазының талазы-биле төлээр акшаны эвээжедир болгаш чиигелделер доктаадыр, а ол ышкаш хоорайның девискээринге транспорт херекселдеринге үндүрүг доктаатпайн баар эргелиг; көдээ ажыл-агый үндүрүүнүң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң 18 чүүлүн ёзугаар чиигелделерни тыпсыр;

к) күрүне каайлызының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының 3 чүүлүнге база чондан олча-ажык үндүрүүнүң дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының 4 чүүлүнге дүүштүр хоойлужудулгада доктааткан чурум ёзугаар чамдык төлекчилерге немелде чиигелдени доктаадыр;

л) ССРЭ-ниң Күрүне банкызының салбырларының кварталда касса планнарын чугаалажып көөр болгаш оларны күүседир талазы-биле хемчеглерни алыр; хамаатыларның хууда өнчүзү болур хуу бажыңнарны тудуп алырынга болгаш септээринге хереглээр чээли акшаны көрдүнген лимиттиң хемчээлин ёзугаар ССРЭ-ниң Күрүне банкызының болгаш ССРЭ-ниң Тудуг банкызының албан черлеринге үндүрүп бээр дугайында шиитпирни хүлээп алыр;

м) күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының ажылын углап башкарар, оларның четкизин хөгжүдерин база каяа турарын тодарадыр;

н) күрүне страхованиезиниң чер-черде органнарының ажылын углап башкарар, страхованиениң бүгү-ле хевирлерин хөгжүдериниң херээнге оларга дуза чедирер;

күрүнениң ыяап-ла албан страхованиезиниң талазы-биле хоойлужудулгага дүүштүр чамдык хамаатыларга чиигелделерни тыпсыр.

14. чүүл. Үлетпүр талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорай чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлге черлерин удуртур, бүдүрүлге-саң-хөө планнарының күүселдезин хандырар, оларның саң-хөө ажыл-агый ажыл-чорудулгазының түңнелдерин бадылаар, кол фондуларның болгаш саарылганың акша-хөреңгилериниң ажыглалын, бүдүрүп турар продукцияның шынарын контрольдаар, доктааттынган чурум ёзугаар алган орулганың хуваалдазын хынаар;

б) күрүне эргелелиниң үстүкү органнары-биле дугуржуп тургаш үлетпүр бүдүрүлгелерни организастаар, эде тургузар ийикпе дүжүрер, хоорай чагыргазынга фирмаларны, каттыжышкыннарны база трестерни тургузар дугайында шиитпирлерни хүлээп алыр;

в) хоорай чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелериниң тус черниң чиг-эдинден, артынчылардан болгаш бүдүрүлгелерниң боттарының белеткээни чиг-эттен кылган продукциязын хуваар;

г) хоорайда туруп турар бүдүрүлгелерниң төпчүткен чурум ёзугаар хуваавайн турар тус чер чиг-эдиниң артынчыларының баазазынга чоннуң хереглел бараанын болгаш тус черниң тудуг материалдарын бүдүрерин хөгжүдериниң, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый продуктуларын ажылдап кылырының талазы-биле хемчеглерни алыр; тус чер чиг-эдинден тывылган немелде курлавырларны, одаар чүүлдү болгаш үлетпүр база көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң артынчыларын ажыглаарының дугайында айтырыгларны шиитпирлээр;

д) хоорайның девискээринде турар үстүкү чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелерниң бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге, материал, күш-ажыл база саң-хөө курлавырларын ажыглаарынга, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның социал-культура база амыдырал хандырылгазын экижидеринге дузалажыр;

е) планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң чаа хевирлерин шиңгээдип алыр талазы-биле үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылынга дуза чедирер, оларның ажылының экономиктиг анализин үндүреринге, бүдүрүлгениң курлавырларын тып ажыглаарынга болгаш техниктиг депшилгени дүргедедиринге дуза көргүзер;

ж) ажылдап турар үлетпүр бүдүрүлгелерни, объектилерни болгаш тудугларны калбартыры база чаа ындыг тудугларны кылыры-биле холбашкан ыяап-ла чугаалажып көөр ужурлуг айтырыглар талазы-биле түңнелдерин бээр, эргежок чугула таварылгада хоорайның девискээринде турар үстүкү чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелерин организастаар, эде тургузар ийикпе дүжүрер дугайында бодунуң саналын киирер;

з) улустуң ус-тывыш база ус-дарган уран чүүлүнүң ажылдап турар бүдүрүлгелерин сайзырадыр болгаш чаа ындыг черлерни организастаар талазы-биле хемчеглерни алыр;

хоорайның девискээринде чурттап турар хамаатыларга ус-тывыштап база ус-дарганнап ажылдаарынга доктааткан чурум ёзугаар чөпшээрелди бээр.

15 чүүл. Тудуг, планнаашкын, чер ажыглалы болгаш суг ажыглалының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорайның чиңгине планының төлевилелин база хоорай кавызының зоназын планнаарының төлевилелин ажылдап кылырын организастаар, ол төлевилелдерни чугаалажып көөр болгаш күрүне эргелелиниң чогуур үстүкү органнарынга доктааттынган чурум ёзугаар бадыладып киирер;

б) хоорайның ылаптыг планнаашкынының төлевилелдерин болгаш районнарны, микрорайоннарны база хоорай тудуунуң өске-даа комплекстерин тударының төлевилелдерин, инженер тудугларының болгаш хоорай чаагайжыдылгазының төлевилелдерин бадылаар;

в) хоорайның чиңгине планын ёзугаар ону тударының чурумун бадылаар;

г) хоорайның девискээринде чорудуп турар тудугга контрольду боттандырар, хоойлужудулганың негелдезинге чөрүшкек чуртталга-хамаатылар ужур-дузалыг тудугларны тударын хоругдаар ийикпе соксадыр;

д) хоорай чагыргалыг тудуг болгаш септелге-тудуг организацияларын удуртур, оларның бүдүрүлге-саң-хөө планнарының күүселдезин хандырар;

е) чер-чер Советтеринге үндүрүп берген акша-хөреңгиниң күсели-биле чуртталга, коммунал, орук, культура-амыдырал тудуун организастаар, чырыдышкын, кадык камгалалының, садыгның, хөй-нийтиниң чемненилге черлериниң, өске-даа тудугларны тудар, хоорайның девискээринде бактаап турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның чөпшээрешкени-биле чуртталга, коммунал, орук, культура-амыдырал тудуунга оларның көргени акша-хөреңгини кады ажыглаар дугайында, ол ышкаш эргежок чугула таварылгада акша-хөреңгини каттыштырар дугайында айтырыгны шиитпирлээр, тудугнуң бо хевирлериниң талазы-биле чагыкчы болур ийикпе чагыкчыны тодарадыр;

ж) РСФСР-ниң хоойлужудулгазында доктааттынган сметтиг өртек ёзугаар хоорай чагыргалыг тудуглар болгаш объектилер талазы-биле төлевилелдерни база титул даңзыны бадылаар;

з) коммунал, культура-амыдырал ужур-дузалыг тудугларны, чуртталга бажыңнарын, кадык камгалал, чырыдышкын, социал хандырылга болгаш хоорай чагыргалыг өске-даа тудугларны чаартыр, калбартыр, септээр болгаш чаагайжыдар талазы-биле ажылды доктааткан чурум ёзугаар чорудар;

и) доктааткан чурум ёзугаар хүлээп алырының күрүне комиссияларын томуйлаар, тудуу болгаш капитал септелгези доозулган чуртталга-хамаатылар ужур-дузалыг тудугларны ажыглалга киирерин хүлээп алыр талазы-биле актыларны көрүп бадылаар, а ол ышкаш хоорайның девискээринде турар өске-даа доозулган тудугларны ажыглалга хүлээп алырынга киржир;

к) хоорай шугумунуң девискээринге хамааржыр бүгү черни эргелеп башкарар: ССР Эвилелиниң болгаш РСФСР-ниң хоойлужудулгазында доктааттынган таварылгаларда база ында көрген чурум ёзугаар чер участоктарын бээр болгаш хавырып алыр база чер дугайында маргылдааларны шиитпирлээр; хоорайда чер ажыглалынга күрүне контролюн боттандырар;

л) хоойлужудулгада доктааткан хемчээл болгаш чурум-биле хоорайның девискээринде суг объектилерин эргелеп башкарар, сугну ажыглаар болгаш камгалаарынга күрүне контролюн боттандырар;

м) нийти калбарган казар байлактарны казып тыварын чөпшээрээр, ол ажылды чорударынга доктааттынган корум-чурумну сагыырынга контрольду боттандырар;

н) бойдус камгалалының дугайында хоойлу-дүрүмнүң сагылдазын хынаар.

16 чүүл. Чуртталга, коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) Советке чагырткан чуртталга ажыл-агый органнарының чуртталга ажыл-агыйын удуртур; чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдериниң нийти перспективтиг база агар планнарын бадылаар болгаш оларның күүселдезин хынаар; чуртталга ажыл-агыйының бүдүрүлге-техниктиг база ажыглал баазазын тургузарынга дуза чедирер; Советтиң эргезинде турар чуртталга фондузунуң чогуур техниктиг байдалын, капитал база үүрмек септелгезин хандырар;

б) хоорайның коммунал ажыл-агыйының болгаш чаагайжыдылгазын, а оон аңгыда хоорай чагыргазында турар коммунал ажыл-агыйының база чаагайжыдылганың бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын удуртур; оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни алыр; коммунал ажыл-агыйны болгаш чаагайжыдылганы хөгжүдериниң нийти перспективтиг база агар планнарын бадылаар болгаш ооң күүселдезин хынаар;

в) хоорай чагыргазында электри, суг дамчыдылгазының, канализация, чылыг болгаш газ четкилериниң база тудугларының ажыглалын удуртур, үстүкү чагыргалыг бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның айыткан четкилерни тударының планын чугаалажып көөр болгаш түңнелди бээр; арыглал тудугларының болгаш херекселдериниң тудуун база ажыглалын хынаар;

г) үстүкү чагыргалыг чуртталга база коммунал ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазын, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш организацияларга хамаарышкан чуртталга фондузунуң, коммунал бүдүрүлге черлериниң болгаш тудугларының байдалын база шын ажыглалын контрольдаар, а ол ышкаш кооперацияның чуртталга бажыңнарының болгаш хамаатыларның хуузунда чуртталга бажыңнарының кадагалалын хынаар; коммунал бүдүрүлгелерниң болгаш чурттакчы чоннуң одалга хандырылгазының талазы-биле хемчеглерни алыр;

д) үстүкү чагырылгалыг бүдүрүлгелерни, албан черлерин болгаш организацияларны доктааттынган чурум ёзугаар хоорай чаагайжыдылгазының база орук тудуунуң ажылынга киириштирер: хоорайның девискээринде турар бүгү-ле бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның девискээрлериниң чаагайжыдылгазын хынаар;

е) улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының болгаш социал хандырылга албан черлериниң одалга база коммунал ачы-дузаның өске-даа хевирлери-биле хандыртынганын, оларның бажыңнарны септеп турарын хынаар;

ж) чуртталга бажыңы хереглээр хамаатыларны учетка алыр; каяа чагыртканы хамаарылга чокка бүдүрүлгелерде, албан черлеринде болгаш организацияларда чуртталга бажыңын хереглээр ажылчыннарның база албан-хаакчыларның учедунуң байдалын контрольга боттандырар;

з) Советке хамааржыр чуртталга фондузун хуваар, чуртталга шөлүнүң хуваалдазының шын-чөптүүн хынаар, а ол ышкаш күрүне, кооператив болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының, бажыңнарындан чуртталга шөлүн бээр дугайында, хоойлужудулгада көрдүнген таварылгалардан аңгыда, администрацияның база профессионалдар эвилелдериниң фабрика, завод, тус чер комитеттериниң кады шиитпирлерин бадылаар; чуртталга шөлүн алыр хамаатыларга чаңгыс аай ордерлерни бээр;

и) чуртталгага ажыглавайн турар бажыңнарның учедун чорудар болгаш бүдүрүлгелер, албан черлери база организациялар-биле дугуржуп тургаш, оларның хуваалдазын кылыр;

к) хоорайның девискээринге чуртталга-тудуг болгаш өске-даа кооперативтерни организастаар дугайында шиитпирлерни хүлээп алыр, оларның Уставтарын бүрүткээр болгаш ажыл-чорудулгазынга контрольду боттандырар;

л) күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр шөлдерге, кудумчуларга, доора кудумчуларга, сесерликтерге, бульварларга, парктарга аттарны тыпсыр болгаш бажыңнарның дугаарлаашкынын чорудар;

м) хөөрлер, акы-дуңманың хөөрлери болгаш орнукшудулганың өске-даа черлерин эки байдалга тургузарын хандырар;

17 чүүл. Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорай транспортун, хоорай чагырылгалыг транспорт бүдүрүлгелерин база организацияларын удуртур;

б) үстүкү чагыргалыг транспорт бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының хоорайның чонун хандырар талазы-биле ажыл-чорудулгазынга контрольду боттандырар;

в) хоорай нийтиниң транспортун ажыглаарының чурумун, маршрудун болгаш графигин бадылаар: транспорт болгаш чадаг кижилерниң шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле ажылды хынаар;

г) бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының база хамаатыларның автомобильдериниң база транспорт херекселдериниң өске-даа хевирлериниң учедун хандырар; хамаатыларның хуу өнчүзүнде турар автотранспортунуң ажыглалының чөп-шынныын хынаар;

д) вокзалдарга, аэропорттарга болгаш өртээлдерге пассажирлерниң хандырылгазын организастаашын хынаар;

е) хоорайның чурттакчы чонун хандырар талазы-биле харылзаа бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылын хынаар, телефон база почта харылзаазын, радиожудулганы болгаш телевидениени хөгжүдеринге, харылзаа шугумнарын септээринге болгаш камгалаарынга оларга дузаны чедирер.

18. чүүл. Садыг болгаш хөй-нийтиниң чемненилгезиниң талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорайның девискээринде күрүне болгаш кооператив садыын, а ол ышкаш нийтиниң чемненилгезин, хоорай чагыргазында турар садыг база нийтиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын удуртур;

б) садыгның болгаш нийтиниң чемненилгезиниң үстүкү чагыргалыг бүдүрүлгелериниң база организацияларының ажылын хынаар;

в) хоорай чагыргазында садыг болгаш нийтиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң база организацияларының бараан саарылгазының талазы-биле планныг даалгаларын бадылаар; бараанны сезоннуг үүрмектеп садарының четкизин калбартырының планын бадылаар;

г) хоорайның девискээринде колхоз рыноктарын удуртур, колхоз садыын хөгжүдер, колхоз рыноктарын тудар болгаш чаагайжыдар, а ол ышкаш комиссионнуг эге-биле хереглел кооперациязын дамчыштыр көдээ ажыл-агый продуктуларын садарын калбартыр талазы-биле хемчеглерни алыр; хоойлужудулгада айыткан чурум болгаш хемчээл ёзугаар колхоз рыноктарында көргүзүп турар ачы-дуза дээш чаңгыс катап алыр чыылданың база төлевириниң өртек-хемчээлин доктаадыр; көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының, кадагалап шыгжаар, болбаазырадыр база үндүр садар талазы-биле күрүне садыының болгаш хереглел кооперациязының организацияларының ажылын хынаар;

д) өртектерни, садыгның корум-чурумун сагып турарын, деңзи-хемчээл херекселдериниң байдалын, а ол ышкаш садыг болгаш нийтиниң чемненилге черлеринде, рыноктарда база садыгның өске-даа черлеринде санитарлыг чурумну сагып турарын хынаар;

е) бараан саарылгазынга үлетпүр болгаш аъш-чем бараанрының курлавырларын киириштирер талазы-биле хемчеглерни алыр; садыг хандырылгазының культуразын бедидер, ооң чаа аргаларын шиңгээдир талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

19 чүүл. Амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) амыдырал хандырылгазының хоорай чагыргалыг бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны чоннуң амыдырал хандырылгазын боттандырарын удуртур, бүдүрүлге-саң-хөө планнарының күүселдезин хандырар, кол фондуларның болгаш саарылга хөреңгилериниң ажыглалын хынаар, оларның саң-хөө-ажыл-агый чорудулгазының түңнелдерин, алган орулганы доктааткан чурум ёзугаар хуваарганын бадылаар;

б) амыдырал хандырылгазының үстүкү чагыргалыг бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылын хынаар; амыдырал хандырылгазының шынарын болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң көргүзүп турары ачы-дузазы дээш өртек прейскурантыны шын ажыглап турарын хынаар;

в) күрүне эргелелиниң үстүкү органнары-биле дугуржуп тургаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин база организацияларын, хоорай чагырылгалыг фирмаларны, каттыжышкыннарны база трестерни организастап ажыдар, эде тургузар ийикпе дүжүрер дугайында шиитпирлерни хүлээп алыр;

г) амыдырал хандырылгазының чаа хевирлерин база чоннуң амыдырал хандырылгазының чаа аргаларын шиңгээдип алырын организастаар;

20 чүүл. Улус өөредилгезиниң талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) улус өөредилгезиниң, школа назыны четпээннерниң база уругларның школадан дашкаар кижизидилгезиниң херээн удуртур, бүгү-нийтиниң ыяап-ла өөредилгезин хандырар, школа назылыг уругларның учедун чорудар;

б) хоорай бюджединге кирбейн турар уруглар бажыңнарының, школа назыны четпээн болгаш школадан дашкаар уруглар албан черлериниң ажылынга контрольду боттандырар;

в) нийти билиг база тускай школаларның, школа-интернаттарның, уруглар бажыңнарының, школа назыны четпээн база школадан дашкаар уруглар албан черлериниң өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни алыр;

г) бүгү-нийти өөредилге фондузун доктааткан чурум ёзугаар үлээр; ооң шын ажыглалын хынаар;

д) өөреникчилерниң чурттап турар чериниң аайы-биле школадан дашкаар ажылды оларга организастаар;

е) школа-интернаттарга, школа чанында интернаттарга уруглар тургузар, а ол ышкаш узаткан хүн чурумнуг школаларга (бөлүктерге) уругларның чемненилгези дээш төлевир талазы-биле хамаатыларга чиигелделер көргүзериниң дугайында айтырыгларны хоойлужудулгада доктааткан чурум ёзугаар шиитпирлээр;

ж) ада-иези чок өскүс арткан уругларны уруглар бажыңнарынга, школа-интернаттарга, школалар чанында интернаттарга болгаш хамаатыларның ог-бүлезинге кижизидилгезинге тургузарын хандырар: оларны азырап алырының, а ол ышкаш назы четпээннерни азырап харагалзаарының, ажаарының айтырыгларын шиитпирлээр; назы четпээннерниң эргезин камгалаар; назы четпээннерниң хайгаарал чок чоруун болдурбазы-биле ажылды организастаар;

21 чүүл. Культура-чырыдышкын ажылының болгаш эртем талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорай чагыргазында культура-чырыдышкын ажылын, культура-чырыдышкын организацияларын болгаш албан черлерин удуртур, оларның материал-саң-хөө баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни алыр, оларның каяа чагыртканы хамаарылга чокка культураның өске-даа организацияларының болгаш албан черлериниң ажыл-чорудулгазын хынаар;

б) бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының культура фондузунда акша-хөреңгиниң ажыглалын хынаар база эргежок чугула таварылгаларда оларның-биле дугурушканын ёзугаар ук акша-хөреңгини төпчүдүп ажыглаар хемчеглерни алыр; улустуң чогаадыкчы чоруун болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдү хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни алыр: культура талазы-биле хоорайга нийти хемчеглерни чорударын организастаар;

в) чоннуң кино хандырылгазын организастаар; кино четкизин калбартыр талазы-биле хемчеглерни алыр;

г) эртемниң хөгжүлдезинге дуза кадар, хоорайның девискээринде эртем-шинчилел албан черлериниң, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң ажылынга дузалаар;

д) чаа хамаатылар чаңчыл-ёзулалдарны амыдыралга шиңгээдиринге дузалаар;

е) РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң Тыва республика организациязының ажыл-чорудулгазынга дузалаар;

ж) хоорайның девискээринде төөгүлүг, төөгү-революстуг база мемориалдыг комплекстерни болгаш тураскаалдарны, дайынчы база күш-ажылчы алдарның, культураның, уран чүүлдүң, архитектураның, археологияның болгаш камгаладыг черлерниң тураскаалдарын учетка ап, камгалап кадагалаарын хандырар;

22 чүүл. Кадык камгалал, күш-культура болгаш спорт талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совети болза:

а) хоорайда кадык камгалалының херээн, кадык камгалалының хоорай чагыргалыг албан черлерин удуртур, оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаар, чонга эмнелге дузазын организастаар талазы-биле хемчеглерни алыр;

б) кадык камгалал органнарының үстүкү чагыргалыг албан черлериниң ажылын хынаар;

в) чуртталга болгаш хөй-нийтиниң бажыңнарын кадагалап эдилээриниң санитарлыг чурумнарын сагыыр база хоорайга чогуур санитарлыг байдалды хандырар талазы-биле хемчеглерни чорудар: чоннуң ортузунга санитар-чырыдышкын ажылын организастаар хемчеглерни алыр, ветеринария хайгааралын боттандырарын удуртур;

г) хоорайның бүдүрүлге, чуртталга болгаш хөй-нийти бажыңнарынга, бажыңнар даштынга, кудумчуларга болгаш шөлдерге даап-шимээнни болдурбас, ооң күштелирин эвээжедир база шуут болдурбас талазы-биле хемчеглерни чорударын хандырар;

д) атмосфера агаарын, сугларны, хөрзүн болгаш бүгү бойдусту камгалаарының чурумун, ооң иштинде бо талазы-биле санитарлыг негелделерни сагыырының күрүне контролюн боттандырар;

е) халдавырлыг аарыгларны баш бурунгаар болдурбазының, а ол ышкаш ону узуткаарының талазы-биле хемчеглерни чорударын хандырар; эпидемиялыг халдавырлыг аарыглар тыптыр азы нептерээр хире айыылдыг апарганда хоорайның девискээринге ол аарыгларның нептереп тараарын болдурбас, база ону узуткаарынче угланган ажылдың, өөредилгениң, аргыжарының болгаш сөөртүлгениң онза байдалдарын база чурумнарын доктааткан чурум ёзугаар боттандырар;

ж) кайы-бир черни курорт кылыр, курорттарның санитар камгалалының девискээриниң кызыгаарларын доктаадыр база оларның хүн чурумун тодарадыр дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге киржир;

з) не болгаш чаш камгалалын организастаар, бичии база элээди уругларның ортузунга кадыкшылга хем-

(Уланчызы 3-кү арында).

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ

ХООЙЛУЗУ

чеглерин организастаар, бичии болгаш элээди уругларга эмнелге дузазын организастаарын хынаар;

и) судтуң боду бот-башкарлып шыдавас азы угааны солуу деп көргени назы четкеннерни харагалзаарының болгаш ажаарының херээн удуртур;

к) РСФСР-ниң Кызыл Крест ниитилелиниң Тыва республика организациязының ажыл-чорудулгазынга дузалаар;

л) күш-культура болгаш спорт херээн удуртур; ниити хоорайга спортчу хемчеглерни чорударын организастаар;

м) каяа чагыртканы хамаарылга чокка хоорайның девискээринге спорттуң бажыңнарын болгаш тудугларын каяа таарыштыр тургузарының планнарын бадылаар;

н) хоорай чоогунга массалыг дыштанылганың зоназын хөгжүдер, ону дериир болгаш чаагайжыдар талазы-биле хемчеглерни алыр, ол зоналарны ажыглаарынга контрольду боттандырар.

23 чүүл. Күш-ажыл болгаш кадрларның белеткелиниң талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи болза:

а) хоорай девискээринге күш-ажыл курлавырларының учедун кылыр болгаш ооң хуваалдазын таарыштырар, оларны чөп ажыглаар хемчеглерни алыр; хамаатыларны ажылга хүлээп алырын организастаар;

б) бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш организацияларга күш-ажыл дугайында хоойлужудулганы, күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чоруунуң дугайында дүрүмнерни сагып турарынга контрольду боттандырар;

в) ниити билиг школаларын доозуп турар аныяктарны күш-ажылга киирериниң планнарын бадылаар болгаш оларны бүгү-ле бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш организациялар күүсеткен турарын хандырар;

г) профессионал-техниктиг билиглерниң өөредилге черлериниң ажылынга база оларны сургуулдар-биле четчелеп хандырарынга дузалаар, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш организацияларга массалыг мергежилдиң кадрларын белеткээрин база оларның билиг-мергежилин бедидерин хынаар;

д) ажылчыннарның организастыг чыылдазының планының күүселдезин хандырар болгаш бүдүрүлгелер база тудугларга организастыг чыылда-биле келген ажылчыннарга эргежок чугула бүдүрүлге болгаш чуртталга-амыдырал байдалдарын тургузар талазы-биле бүдүрүлгелерниң база организацияларның хүлээлгелериниң күүселдезин хынаар;

е) бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш организацияларга социалистиг чарышты калбартырынга, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептередиринге, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептередиринге болгаш ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаарынга дуза көргүзер;

ж) улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының болгаш хоорайга эргежок чугула өске-даа ажылдакчыларның контингентизин доктаадып планнаар, ол кадрларны шын таарыштыр тургузарын, ажыглаарын болгаш оларның билиг-мергежилин бедидерин хандырар;

з) хоорайның девискээринде бүдүрүлгелер, албан черлери база организациялар-биле дугуржуп тургаш, оларның ажыл шагының эгелээрин тодарадыр; чоннуң хандырылгазы-биле холбашкан бүдүрүлгелерниң база организацияларның ажылдаар хүннерин болгаш шактарын доктаадыр.

24 чүүл. Социал хандырылга талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи болза:

а) социал хандырылга херээн удуртур, хоойлужудулгада көрдүнген пенсияларны болгаш пособиелерни өй-шаанда шын доктаадып тургузарын болгаш төлеп бээрин хандырар, хоойлужудулгада көрдүнгенин ёзугаар хамаатыларга чиигелделерни база артык шинээ көргүзерин хандырар;

б) социал хандырылганың хоорай чагырылгалыг албан черлерин удуртур болгаш хоорайның девискээринде турар үстүкү чагырылгалыг социал хандырылга органнарының ажылынга контрольду боттандырар;

в) хоойлужудулгада көрген чурум ёзугаар персоналдыг пенсияларны бээр дугайында дилеглерни киирер;

г) инвалидтерниң, шериг албанныгларының, өлген дайынчыларның болгаш партизаннарның өг-бүлелериниң кежигүннерин ажылга киирер талазы-биле хемчеглерни алыр, инвалидтерниң күш-ажылын ажыглаар бүдүрүлгелерин организастаарын хандырар;

д) хамаатыларны социал хандырылга албан черлеринче чорудары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөр.

е) кадыының байдалы-биле бодунуң эргезин ажыглай албас болгаш эрге-хүлээлгелерин күүседип шыдавас назы четкен кижилерни азырап хайгаараар, ажаарының айтырыгларын шиитпирлээр, оларның материалдыг амыдырал байдалын экижидеринче угланган хемчеглерни алыр;

ж) эмнелге күш-ажыл экспертиза органнарының ажылын хынаар;

з) караа четпестерниң болгаш дүлейлерниң хоорай ниитилелдериниң ажылынга дузалаар.

25 чүүл. Улусчу контрольду боттандырар, социалистиг Хоойлу-дүрүмнү, күрүне, хөй-нииттиниң корум-чурумун, хамаатыларның эргелерин камгалаарын хандырар талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи болза:

а) ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Хоойлуларын база күрүне эрге-чагыргазының үстүкү органнарының болгаш күрүне эргелелиниң органнарының өске-даа актыларын сагыырын, күрүне болгаш хөй-нииттиниң корум-чурумун, социалистиг өнчүнү, хамаатыларның, күрүне албан черлериниң, бүдүрүлгелерниң, кооператив болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының эргелерин база хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын камгалаарын хандырар; чонга хоойлужудулганы тайылбырлаарын болгаш юридиктиг дуза чедирерин организастаар;

б) хоорайның улусчу контроль комитедин тургузар болгаш ооң ажыл-чорудулгазын удуртур; хоорайның девискээринге күрүне база хөй-нииттиниң контролюн боттандырарынга ажылчы чоннуң киржилгезин углап баштаар талазы-биле хемчеглерни алыр;

в) эргежок чугула таварылгада Советке чагырткан эргелел органнарының, а оон аңгыда хоорай чагырылгалыг бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының дужаалдарын база айтышкыннарын солуур; чурттал-га тудуг болгаш өске-даа кооперативтерниң хоойлужудулгага чөрүшкек шиитпирлерин солуур;

г) чурттал-га, коммунал болгаш культура-амыдырал тудуунуң, чаагайжыдылга, чер ажыглалының, тудугнуң, бойдус камгалалының, төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының, социал-культура база чоннуң амыдырал хандырылгазының айтырыгларының талазы-биле үстүкү чагырылгалыг бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының хоойлужудулгага чөрүшкек дужаалдарын болгаш айтышкыннарын күүседирин соксадыр болгаш ол дугайын чогуур үстүкү органнарга дыңнадыр;

д) хамаатыларның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын өй-шаанда база шын сайгарып көөрүн болгаш шиитпирлээрин хандырар; хоорайның девискээринде бүдүрүлгелерде, албан черлеринде база организацияларда хамаатыларның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын сайгарып көөр талазы-биле херектиң байдалын хынаар, бо айтырыглар талазы-биле оларның удуртукчуларының отчёттарын дыңнаар;

е) хоойлужудулгада айыткан чүүлдерни хажыткан таварылгаларда, ол дээш административтиг харысалганы чогуур хемчег ёзугаар хүлээдир шиитпирлерни хүлээп алыр;

ж) чагырткан иштики херектер органнарын удуртур; паспорт системазының чурумун сагыырын хандырар;

з) хоорайның девискээринде күш-ажылдың эдип чазаар албан черлериниң ажыл-чорудулгазын хайгаараар;

и) хамааты байдалдың бижидилге актыларының органнарының ажылын болгаш хоорайның күрүне архивиниң ажылын удуртур;

к) суд, прокуратура болгаш юстиция органнарының ажылынга дузалаар;

л) хөй-нииттиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле улусчу эки тура дружиналарының база эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын удуртур;

м) хоорайның девискээринде өртке удур камгалал херээн база эки тураның өрт дружиналарының ажылын удуртур;

н) бойдустуң чайгаар болур айыыл-халавын болдурбас болгаш ооң уржуктарын узуткаар талазы-биле хемчеглерни алыр, эргежок чугула таварылгада бойдустуң чайгаар болган айыыл-халавы-биле демиселче база ооң уржуктарын узуткаарынче бүдүрүлгелерни, албан черлерин болгаш организацияларны, а ол ышкаш чурттакчы чонну киириштирер;

о) хемнерге, хөлдерге, суг шыгжамырынга болгаш өске-даа суг хөөлбектеринге кижилерниң амы-тынын камгалаар талазы-биле ажылды организастаар;

п) шажын чүдүлгезиниң дугайында хоойлужудулганың сагылгазын хынаар.

26 чүүл. Камгалал ажылының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи болза:

а) бүгү-нииттиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун бүгү-ле албан-дужаалдыг кижилерниң база хамаатыларның, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының күүсеткен турарын хандырар;

б) хоорайның девискээринге хамааты камгалалын удуртур;

в) шеригниң чиңгине албанынче хамаатыларны келдиртиринге, а ол ышкаш өөредилгелиг чыыштарны болгаш шеригниң эге белеткелин организастаарынга база эрттиреринге дузалаар;

г) курлавырже үнген болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлелинден халашкан хамаатыларга чиигелделер база артык шинээ дугайында хоойлужудулганың сагылгазын хынаар;

д) чоннуң, эң ылаңгыя аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң, дайынчы чаңчылды пропагандалаар талазы-биле ажылды чорудар; шериг кезектери-биле ажылчы чоннарның коллективтериниң шеф харылзаазын хөгжүдер; оран камгалалының эки тура ниитилелдеринге дузалаар.

27 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаар, «Маадыр-ие» атты тывсыр, а ол ышкаш РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң шаңналдары-биле шаңнаар дугайында дилегни тургузар болгаш киирер.

28 чүүл. Республика (Тыва АССР-ниң) чагырылгалыг хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи бо Хоойлуда киирген айтырыглардан өске ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң хоойлужудулгазында ооң эргезинге киирген күрүне, ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунуң өске-даа айтырыгларын шиитпирлээр.

Хоорай Соведи аңаа хоойлу ёзугаар берген эргелерге дүүштүр хоорай Совединиң каттыштырып турары девискээриниң составынга хамааржыр девискээрлиг ажылчы чоннар депутаттарының кодээ Советтериниң ажыл-чорудулгазын удуртур, кодээ сууруларны хөгжүдериниң кол-кол планныг көргүзүглерин бадылаар, орулгаларының ниити түңүнде база чарыгдаларының ниити түңүнде кодээ бюджетти, ол бюджеттер-биле кассаның саарылгалыг бар хөреңгизиниң хемчээлин доктаадыр, кодээ болгаш суур бюджеттеринче күрүне үндүрүүнден база орулгалардан киирер хөреңгиниң хемчээлин бадылаар, хоорай биле кодээниң бюджеттериниң аразында хоорай бюджединиң орулгалар биле чарыгдалдарын аңгылаар, а ол ышкаш «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң кодээ Советтерге хамаарыштыр корген өске-даа эргелерин болгаш хүлээлгелерин боттандырар.

29 чүүл. Девискээринде кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери ийикпе колхозтар бар болуп турар хоорайларның хоорай Советтери бодунуң ажыл-чорудулгазынга «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, хоорайларда район Советтериниң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузун, «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузун, бо Хоойлуну болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузун удуртулга болдурар.

2. РАЙОН ЧАГЫРГАЛЫГ ХООРАЙНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ЭРГЕЛЕРИ БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

30 чүүл. Район чагырылгалыг хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи болза:

а) хоорай ажыл-агыйын хөгжүдериниң база хоорайның социал-культура тургузуушкунунуң ниити перспективтиг база чыл планнарын бадылаар, оларның күүселдезин организастаар болгаш хынаар; хоорай чагырылгалыг үлетпүр бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның перспективтиг база чыл планнарын, а ол ышкаш айыткан үлетпүр бүдүрүлгелерни, албан черлерин болгаш организацияларны каяа тургузарын, оларны хөгжүдериниң база специализастаарының планнарын бадылаар;

б) үстүкү чагырылгалыг чурт үлетпүрүнүң, амыдырал хандырылгазының, садыгның болгаш нииттиниң чемненилге черлериниң, организацияларының болгаш культура, улус өөредилгезиниң база кадык камгалал албан черлериниң каяа турарының, оларның хөгжүлдезиниң болгаш специализациязының планнарын чугаалажып көөр, херек апарганда боттарының саналдарын чогуур үстүкү органнарже киирер;

в) хоорайның девискээринде турар, үстүкү чагырылгалыг үлетпүр бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының планнарының төлевилелдерин көөр, ооң чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый, орук тудуу, социал-культура база амыдырал хандырылга ужур-дузалыг тудугларынга, чаагайжыдылгага, садыгга, нииттиниң чемненилгезинге, улус өөредилгезинге, кадык камгалалынга, культура болгаш чоннуң хандырылгазынга хамаарышкан өске-даа айтырыглар-биле холбашкан кезээн чугаалажып көөр, эргежок чугула таварылгаларда бодунуң саналдарын чогуур үстүкү органнарже киирер, хоорай ажыл-агыйын хөгжүдериниң база хоорайның социал-культура тургузуушкунунуң планынга оларны киириштирип тургаш, ол айтырыглар талазы-биле ниити планныг көргүзүглерин бадылаар;

г) хоорайның бюджедин бадылаар болгаш ооң күүселдезин организастаар; бюджет күүселдезиниң үезинде эргежок чугула таварылгаларда бюджеттиң акша-хөреңгизин бир кезектен өске кезекче (ажыл төлевиринге акшаландырыышкындан өскезин) эде хуваар; хоорай бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаар; хоорай бюджединиң күүселдезиниң үезинде немей алдынган орулганы, а ол ышкаш орулгаларны ажыр күүсеткен ийикпе азы чарыгдалдар талазы-биле камналгадан чыл төнчүзүнде тургустунган орулганың чарыгдалдан хөй болган түңү-биле хоорай ажыл-агыйын база социал-культура хемчеглеринге капитал салыышкынын киириштирбишаан, хоорай болгаш кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттеринге административтиг бажыңнарны база транспорт херекселдерин садып алырынга, күүсекчи комитеттерниң, оларның килдистериниң болгаш эргелелдериниң, суд органнарының бажыңнарының капитал септелгезин чорударынче, оларга херекселдерни садып алырынче угландырар (төнчүткен капитал салыышкынының база социал-культура албан черлериниң четкизин хөгжүдериниң планы күүсеттинмээнинден ажыглаттынмаан акшаландырыышкындан аңгыда дээрден башка, ол акша-хөреңгини хоорай бюджединден ап болбас);

д) тус черниң үндүрүглер болгаш чарыгдалдар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының 3 чүүлүнге дүүштүр тус черниң үндүрүглериниң база чыылдаларының талазы-биле, а ол ышкаш районнуң саң-хөө органының баш бурунгаар кылган түңнелиниң ёзугаар кодээ ажыл-агый үндүрүүнүң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң 18 чүүлүнге дүүштүр кодээ ажыл-агый үндүрүүнүң талазы-биле чиигелделерни тывсыр;

е) хоорайның чиңгине планын чугаалажып көөр болгаш доктааткан чурум ёзугаар күрүне эргелелиниң чогуур үстүкү органнарынче ону бадыладыры-биле киирер; хоорай девискээринде бүгү-ле черни эргелеп башкарар;

ж) хоорай чагырылгалыг үлетпүр бүдүрүлге черлерин болгаш тудуг организацияларын, чуртталга база коммунал ажыл-агыйын, хоорай чаагайжыдылгазын, хоорайның транспортун, хоорай чагырылгалыг күрүне база кооперация садыын болгаш нииттиниң чемненилге черлерин, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын удуртур;

з) хоорайның девискээринде культура-чырыдыышкын ажылын, кадык камгалалының, социал хандырылганың, улус өөредилгезиниң херээн удуртур;

и) ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Хоойлуларын база күрүне эрге-чагыргазының үстүкү органнарының болгаш күрүне эргелел органнарының өске-даа актыларын сагыырын, күрүне болгаш хөй-нииттиниң корум-чурумун, социалистиг өнчүнү, хамаатыларның, күрүне албан черлериниң, бүдүрүлгелерниң, кооператив болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының эргелерин база хоойлу ёзугаар камгалап турар эрге-ажыктарын камгалаарын хандырар: чонга хоойлужудулга тайылбырлаарын болгаш юридиктиг дуза чедирерин организастаар;

к) эргежок чугула таварылгада Советке чагырткан эргелел органнарының, а оон аңгыда хоорай чагырылгалыг бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының дужаалдарын база айтышкыннарын солуур; чуртталга, коммунал болгаш культура-амыдырал тудуунуң, чаагайжыдылга, чер ажыглалының, тудугларның, бойдус камгалалының, төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының, социал-культура база чоннуң амыдырал хандырылгазының айтырыгларының талазы-биле үстүкү чагырылгалыг бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының хоойлу-дүрүмге чөрүшкек дужаалдарын база айтышкыннарын күүседирин соксадыр болгаш ол дугайын чогуур үстүкү органнарга дыңнадыр;

л) ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң хоойлужудулгазында доктааткаиын ёзугаар бо Хоойлунуң 12—27 чүүлдеринде көрдүнген өске-даа эрге, хүлээлгелерни боттандырар.

31 чүүл. Район чагырылгалыг хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, хоорайда район Совединиң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунда база бо Хоойлуда киирген айтырыглардан аңгыда, ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң хоойлужудулгазын ёзугаар ооң эргезинге хамаарышкан күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң өске-даа айтырыгларын шиитпирлээр.

32 чүүл. Район чагырылгалыг хоорайларның ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң ажыл-чорудулгазын удуртурун хоойлужудулгада бергени эргезинге дүүштүр ажылчы чоннар депутаттарының район Соведи боттандырып чорудар.

III бөлүк.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ АЖЫЛЫН ОРГАНИЗАСТААРЫ

1. АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

33 чүүл: Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң сессиязын РСФСР-ниң Конституциязында доктааткан хуусааларда Советтиң күүсекчи комитеди чыылдырар.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң сессиязын хоорай Совединиң депутаттарының ниити санының үштүң бир кезиинден эвээш эвезиниң негээни-биле база чыылдырып болур.

34 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының чаа соңгуткан хоорай Совединиң бирги сессиязын мурнунда эрткен чыыштың күүсекчи комитеди соңгулдалар соонда ийи неделядан орай эвес хуусаада чыылдырар болгаш ону хоорай Совединиң депутаттарының назы талазы-биле эң-не улугларының бирээзи ажыдар. Дараазында сессияларны ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы ажыдар.

Хоорай Совединиң сессиязының ажылын чорудары-биле депутаттарның иштинден дарга биле секретарьны соңгуур.

Чаа организастаттынган хоорайга ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң бирги сессиязын Тыва АССР-ниң республика чагырылгалыг хоорайынга — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, район чагыргалыг хоорайга — хоорайны организастаан хүнүнден бээр ийи неделядан орай эвес хуусаада, а чаа организастаттынган хоорай Совединге соңгулдалар чоруткан хүнүнден бээр — ийи неделядан орай эвес хуусаада ажылчы чоннар депутаттарының үстүкү Совединиң күүсекчи комитеди эрттирер.

35 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң сессиязын чыылдырар үезин база эрттирер чериниң, а оон аңгыда Советке чугаалажып көөрү-биле киирген айтырыглар дугайын хоорай Совединиң күүсекчи комитеди депутаттарга болгаш чурттакчы чонга сессияга чедир он хонуктан эвээш эвес үеде дыңнадыр.

36 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң сессиязы хоорай Совединиң депутаттарының үштүң ийизинден эвээш эвези бар турда күштүг болур.

37 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң сессиязынга чугаалажып көөр айтырыгларны ооң күүсекчи комитеди, Советтиң доктаамал комиссиялары болгаш депутаттары киирер.

Хоорай Совединиң сессиязының хүн айтырыы дугайында саналдарны хоорайның хөй-ниити организацияларының органнары база киирип болур.

Сессияның хүн айтырыын болгаш ооң ажылының эртер чурумун хоорай Соведи бадылаар.

38 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи сессиязынга ук Советтиң эргезинге хамааржыр кандыг-даа айтырыгны чугаалажыр болгаш шиитпирлээр, ынчаарга чүгле дараазында айтырыгларны сессияга чугаалажыр болгаш шиитпирлээр:

а) депутаттарның бүрүн эргелерин күштүг деп көөрү; депутаттарның боттарының билдириишкинин ёзугаар депутат эргелерден дүжүрери;

б) күүсекчи комитетти соңгууру болгаш ооң составын өскертири; доктаамал комиссияларны тургузары, соңгууру болгаш оларның составын өскертири;

в) күүсекчи комитеттиң болгаш доктаамал комиссияларның ажылының дугайында отчёттар;

г) күүсекчи комитеттиң килдистериниң болгаш эргелелдериниң тургузары, оларның удуртукчуларын бадылаары болгаш албан-дужаалындан хостаары;

д) РСФСР-де хүлээп алдынган норма-чижек болгаш административтиг-эргелел ажылдакчыларының күүскомга доктааткан санын барымдаалап күүсекчи комитеттиң структуразын болгаш штаттарын, ооң килдистерин база эргелелдерин бадылаары;

е) хоорайның, районнуң улусчу контроль комитедин тургузар, ооң составын бадылаар, улусчу контроль комитединиң даргазын томуйлаар болгаш албан-дужаалындан хостаары;

ж) күүсекчи комитеттиң чанынга административтиг болгаш хайгаарыкчы комиссияларны, назы четпээннерниң херээниң талазы-биле комиссияларны тургузары;

з) хоорайның улус судунуң даргазын бадылаар;

и) хоорайның ажыл-агый хөгжүлдезиниң база социал-культура тургузуушкунунуң ниити перспективтиг болгаш чыл планнарын бадылаары;

к) соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле хемчеглер планнарын бадылаары;

л) депутаттарның негелде дилээ-биле шиитпирлерни хүлээп алыры;

м) хоорайның бюджедин база ооң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаары;

н) хоорай бюджединиң күүселдезиниң үезинде немей алган орулгаларны, а ол ышкаш орулганы ажыр күүсеткениниң ийикпе азы чарыгга талазы-биле камналганың түңнелинде орулгалар чарыгдалдардан хөй болу бергенинден чыл төнчүзүнде тургустунуп келир түңнү кайы-бир чүүлге киириштирип ажыглаар дугайында күүсекчи комитеттиң шиитпирлерин бадылаары;

о) хоорайның чиңгине төлевилелин, хоорай чоогунуң зоназын планнаарының төлевилелин чугаалажып көөр болгаш оларны бадыладыры-биле күрүне эргелелиниң чогуур үстүкү органнарынче киирери.

39 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң шиитпирлерин Советтиң депутаттарының ниити санының хөй кезииниң ажык бадылаашкыны-биле хүлээп алыр болгаш аңаа Советтиң күүсекчи комитединиң даргазы биле секретары ат салыр.

Күүсекчи комитеттиң составын соңгуур азы өскертир дугайында хоорай Совединиң шиитпирлеринге, а оон аңгыда хоорай Совединиң сессиязының протоколунга сессияның даргазы биле секретары ат салыр.

40 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң шиитпирлерин Советтиң күүсекчи комитеди хамаарышкан бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш организацияларга албан-дужаалдыг кижилерге база хамаатыларга чеди хонуктан эвээш эвес хуусаада чедирип дыңнадыр.

Хоорай Совединиң хоорай девискээринге үстүкү чагырылгалыг бүдүрүлгелеринге, албан черлеринге болгаш организацияларынга хамаарышкан шиитпирлеринде киирген саналдарны база сүмелерни ол организацияларның удуртукчулары чугаалажып көөр болгаш чугаалажып көргениниң түңнелдерин он хонуктан эвээш эвес хуусаада Советке дыңнадыр ужурлуг.

41 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай (район чагырылгалыг хоорай) Совединиң шиитпирлерин ажылчы чоннар депутаттарының үстүнде турар Соведи күш чок болдурар болгаш үстүнде турар Советтиң күүсекчи комитеди ара соксадыр. Республика (Тыва АССР-ниң) чагырылгалыг хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң шиитпирлерин олар хоойлуга дүүшпес таварылгада Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму күш чок болдурар болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ара соксадып болур.

42. чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи ажылчы чоннар депутаттарының адаанда турар Советтериниң база оларның күүсекчи комитеттериниң шиитпирлерин болгаш айтышкыннарын күш чок болдурар эргелиг.

2. АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ КҮҮСЕКЧИ КОМИТЕДИ

43 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди болза, депутаттарның аразындан күүсекчи комитеттиң даргазы, даргазының оралакчылары, секретары болгаш бештен он беш чедир кежигүннерлиг составтыг кылдыр соңгуткан Советтиң күүсекчи болгаш айтышкын бээр органы болур.

Хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң составының санын хоорай Соведи боду доктаадыр.

44 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай (район чагырылгалыг хоорай) Совединиң күүсекчи комитеди ону соңгаан Советке, а оон аңгыда ажылчы чоннар депутаттарының үстүнде турар Совединиң күүсекчи комитединге шууд отчёттуг болур.

Республика (Тыва АССР-ниң) чагыргалыг хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеди ону соңгаан Советке, а оон аңгыда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге шууд отчёттуг болур.

45 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди хоорай Совединиң болгаш үстүнде турар күрүне эрге-чагырга органнарының хоорайның девискээринде күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун база күрүне эргелелиниң органнарының шиитпирлеринге үндезилээш хоорайның девискээринде күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи бо Хоойлунуң 38 чүүлүнге дүүштүр чүгле Советтиң сессиязынга көрүп чугаалажыр болгаш шиитпирлээр айтырыглардан аңгыда Советтиң эргезинге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көөр болгаш шиитпирлээр.

46 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди Советтиң сессияларын чыылдырар болгаш аңаа белеткелди чорудар, чугула айтырыглар талазы-биле Советтиң шиитпирлериниң чоннуң баш бурунгаар чугаалажып көөрүн организастаар.

47 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди Советтиң сессияларының аразында Советтиң доктаамал комиссияларының ажылын углап башкарар, Советтиң сессияларынга база күүсекчи комитеттиң хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге оларны киириштирер, комиссияларның киирген саналдарын чугаалажып көөр.

48 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди боттарының депутат эрге-хүлээлгелерин күүседиринге, соңгукчулар мурнунга отчёттарны белеткээринге болгаш эрттиреринге депутаттарга эргежок чугула дузаны көргүзер, Советтиң шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайын, Советтиң сессияларынга депутаттарның чугаалаан шүгүмчүлелдиг саналдарының талазы-биле хүлээп алган хемчеглер база Советтиң сессияларының аразында бодунуң ажылының кол-кол айтырыгларының дугайын депутаттарга дыңнадыр.

49 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди хоорайның ажыл-агыйының болгаш социал-культура тургузуушкунунуң ниити перспективтиг база чыл планнарын, хоорайның бюджедин болгаш ооң күүселдезиниң дугайында отчётту Советке бадыладыры-биле киирер.

Хоорайның ажыл-агыйын хөгжүдериниң база хоорайның социал-культура тургузуушкунунуң планнарының болгаш бюджединиң күүселдезиниң дугайын ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединге илеткеп турар.

50 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле хемчеглерниң планын Советке бадыладыры-биле киирер болгаш оларның күүселдезин организастаар, чагыгларның күүселдезиниң дугайын депутаттарга болгаш чонга дыңнадыр.

51 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди күүсекчи комитеттиң килдистерин болгаш эргелелдерин, хоорай чагыргазында бүдүрүлгелерни, албан черлерин болгаш организацияларны удуртур; Советтиң сессияларының аразында дараазында ээлчеглиг сессияга бадыладып алыры-биле күүсекчи комитеттиң килдистер болгаш эргелелдер удуртукчуларының албан-хүлээлгелерин күүседирлерни томуйлаар база албан-хүлээлгелерни күүседиринден (дүжүрер) хостаар.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди (күрүнениң үстүкү эргелел органнары-биле дугуржушканы-биле Советтиң күүсекчи комитединиң бадылаары албан-дужаалдарның даңзызын ёзугаар) күүсекчи комитеттиң килдистериниң база эргелелдериниң удуртур ажылдакчыларын, хоорай чагырылгалыг бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларын томуйлаар база албан-дужаалындан хостаар болгаш ээлчеглиг сессияга бадылаар.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди ооң килдистериниң болгаш эргелелдериниң эргезинге хамаарышкан айтырыгларны боду чугаалажып, шиитпирлеп болур.

52 чүүл. Хоорайның девискээринде турар, ук хоорайның чурттакчы чонунуң амыдырал хандырылгазынга улуг ужур-дузалыг, үстүкү черлерге чагыртып турар садыг нииттиниң чемненилге черлериниң, амыдырал хандырылгазының, чуртталга болгаш коммунал-ажыл-агый органнарының, кадык камгалал, социал хандырылга болгаш культура организацияларының база албан черлериниң удуртукчуларын томуйлаар болгаш хостаарда, чүгле ажылчы чоннар депутаттарының чогуур хоорай Совединиң күүсекчи комитеди-биле дугуржуп чөпшээрежир.

53 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи хоойлужудулга ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединге, РСФСР-ниң Дээди Совединге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге, а ол ышкаш районнуң (хоорайның) улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдер болгаш ону эрттирер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни хоорайның девискээринге боттандырар.

54 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң хуралдарын эргежок чугулазын көрүп тургаш, айда бир-ийиден эвээш эвес удаа эрттирер.

Хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң хуралдары Советтиң күүсекчи комитединиң ниити составының үштүң ийи кезиинден эвээш эвези бар турда күштүг болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпирлерин күүсекчи комитеттиң бүгү составының хөй кезииниң бадылаашкыны-биле хүлээп алыр болгаш аңаа күүсекчи комитеттиң даргазы биле секретары ат салыр.

Хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң айтышкыннарынга күүсекчи комитеттиң даргазы ат салыр.

Хоорай Совединиң хуралдарынга доктаамал комиссияларның даргалары болгаш кежигүннери, Советтиң депутаттары, күүсекчи комитеттиң килдистериниң болгаш эргелелдериниң ооң составынга кирбейн турар удуртукчулары, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш Советтиң күүсекчи комитединиң хуралынга чаладып келгеннер, өске-даа күрүне база хөй-ниити организацияларының удуртукчулары чөвүлээр эргелиг киржип болур.

55 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай (район чагырылгалыг хоорайның) Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпирлерин болгаш айтышкыннарын ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи база үстүнде турар Советтиң күүсекчи комитеди күш чок болдуруп болур. Республика (Тыва АССР-ниң) чагыргалыг хоорайларның ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеттериниң шиитпирлерин болгаш айтышкыннарын ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели күш чок болдуруп болур.

56 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди адаанда турар күүсекчи комитеттерниң шиитпирлерин база айтышкыннарын күш чок болдурар база ажылчы чоннар депутаттарының адаанда турар Советтериниң шиитпирлерин соксадыр эргелиг.

57 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди ону соңгаан Советтиң, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның болгаш чурттап турар черниң аайы-биле хамаатыларның хуралдарынга бодунуң ажылының дугайында чылда бирден эвээш эвес катап отчётту кылыр.

58 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң бүрүн эргези доостурга Советтиң күүсекчи комитеди ажылчы чоннар депутаттарының чаа соңгуткан хоорай Соведи чаа күүсекчи комитетти тургускуже чедир бодунуң эрге-хүлээлгелерин хевээр арттырар.

59 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң килдистерин болгаш эргелелдерин РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң хоойлужудулгазынга дүүштүр тургузар болгаш олар бюджетке азы бот-орулгачарылгага турар.

Күүсекчи комитеттиң, ооң килдистериниң база эргелелдериниң штаттарын доктааттынган чурум-биле ажыл төлевириниң фондузунга дүүштүр тодарадыр.

Хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттериниң килдистериниң болгаш эргелелдериниң харылзаар айтырыгларын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны Саавырлар-биле тодарадыр.

60 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң килдистери болгаш эргелелдери бодунуң ажыл-чорудулгазының талазы-биле хоорай Совединге болгаш ооң күүсекчи комитединге база күрүне эргелелиниң адырлар аайы-биле чогуур үстүкү органнарынга чагыртыр.

61 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң килдистериниң болгаш эргелелдериниң удуртукчулары хоорай Совединиң, ооң күүсекчи комитединиң шиитпирлеринге болгаш айтышкыннарынга, а оон аңгыда күрүне эрге-чагыргазының үстүкү органнарының база күрүне эргелел органнарының актыларынга үндезилээш база оларны күүседири-биле дужаалдарны үндүрер.

62 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң килдистери болгаш эргелелдери боттарының ажылының дугайында Советтиң база ооң күүсекчи комитединиң мурнунга, а оон аңгыда бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның база хамаатыларның чурттап турары черлериниң аайы-биле ажылчы чоннарның хуралдарынга отчёдун бээр.

63 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитеди «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, хоорайда район Совединиң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунга дүүштүр күүсекчи комитеттиң чанынга хоорай Совединиң тургузары административтиг болгаш хайгаарал комиссияларының, а ол ышкаш назы четпээннерниң херээниң талазы-биле комиссияларның ажыл-чорудулгазынга удуртулганы болгаш контрольду боттандырар. Ук комиссияларның харылзаар айтырыгларын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бадылааны Саавыр ёзугаар тодарадыр.

Оон аңгыда ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң хоойлужудулгазында эргежок чугула деп көргени өске-даа комиссияларны күүсекчи комитеттиң чанынга хоорай Соведи тургузар.

(Төнчүзү 4-кү арында).

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ

ХООЙЛУЗУ

(Эгези 2—3 арыннарда).

3. АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫ

64 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи Советтиң эргезинге хамааржыр айтырыгларны баш бурунгаар чугаалажып көөрүнге болгаш белеткээринге, ооң шиитпирлерин дүргең боттандырарынга бодунуң бүрүн эргелиг үезиниң дургузунда доктаамал комиссияларны тургузар.

65 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссияларының кол сорулгалары болза:

хоорай Советинге болгаш ооң күүсекчи комитединге чугаалажыры-биле саналдарны белеткеп кылыры;

хоорай Советинге болгаш ооң күүсекчи комитединге чугаалажыры-биле киирер айтырыглар талазы-биле түңнелдерни белеткээри;

хоорай Совединиң болгаш ооң күүсекчи комитединиң шиитпирлериниң база үстүкү күрүне органнарының шиитпирлерин практика кырынга күүседир талазы-биле организастыг ажылга киржири;

хоорай Совединиң, ооң күүсекчи комитединиң болгаш үстүкү күрүне органнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база ССР Эвилелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң хоойлужудулгазын сагыыр талазы-биле хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң килдистериниң, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының ажыл-чорудулгазын хынаары;

Соңгукчуларның чагыгларын организастаарынга болгаш оларның күүселдезин хынаарынга дузалаары.

66 чүүл. Доктаамал комиссияларны чогуур Советтиң депутаттарындан даргазы болгаш комиссияның кежигүннери составтыг кылдыр ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи соңгуур. Комиссия бүрүзүнүң сан составын хоорай Соведи тодарадыр.

Доктаамал комиссиялар бодунуң составындан комиссияның секретарын, а херек таварылгада комиссияның даргазының оралакчызын база соңгуур.

Доктаамал комиссияларның составынга хоорайның күүсекчи комитединиң составында кирген депутаттарны, а ол ышкаш хоорайның улус судьязы база прокурору депутаттарны соңгуваз.

67 чүүл. Доктаамал комиссиялар ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң мурнунга харыысалгалыг болгаш аңаа отчёттуг.

68 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи мандат комиссиязын, план-бюджет комиссиязын, социалистиг хоойлу-дүрүм база хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле комиссияны, аныяктар херээниң талазы-биле комиссияны, а оон аңгыда түс черниң байдалын барымдаалап тургаш, ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунуң адырларының талазы-биле доктаамал комиссияларны тургузаар.

69 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң мандат комиссиязы болза:

а) Советтиң депутаттарының бүрүн эргелерин хынаар болгаш соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин чүүлдүгзүнүп көөр азы чамдык депутаттарны соңгааның күш чок болдурар дугайында чугаалажып көөрү-биле Советке саналын киирер;

б) үнүп чоруткан депутаттарның орнунга соңгулдалар чорудар айтырыглар талазы-биле Советтиң күүсекчи комитединге саналдарны белеткеп киирер;

в) депутаттың эргезинге дээп болбазы база ону кыйгыртыры-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле, а ол ышкаш депутат эрге-хүлээлгелеринден оларны хостаарының дугайында депутаттарның билдириишкиннериниң талазы-биле түңнелди үндүрер.

70 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң план-бюджет комиссиязы болза:

а) Советке бадыладыры-биле күүсекчи комитеттиң киирген хоорайның ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунуң ниити перспективтиг база чыл планнарын чугаалажып көөр болгаш ол талазы-биле бодунуң түңнелин бээр;

б) Советке бадыладыры-биле күүсекчи комитеттиң киирген хоорайның бюджедин, ооң күүселдезиниң дугайында отчётту чугаалажып көөр болгаш ол талазы-биле бодунуң түңнелдерин бээр;

в) хоорайның ажыл-агый база социал-культура тургузуушкун хөгжүлдезиниң планнарының, хоорайның бюджединиң база ооң күүселдезиниң дугайында отчёт талазы-биле Советтиң өске доктаамал комиссияларындан кирген саналдарын чугаалажып көөр болгаш дугуржур;

г) ажыл-агыйларның иштики курлавырларын база бюджеттиң немелде орулгаларын илередир болгаш күрүнениң акша-хөреңгилерин чарыгдап турар үеде камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле ажылды чорудар;

д) хоорай ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң база социал-культура тургузуушкунунуң планнарының күүселдезин болгаш хоорайның бюджет күүселдезин хынаар;

е) Советтиң болгаш ооң күүсекчи комитединиң чугаалажыры-биле киирип турары өске-даа план база бюджет-саң-хөө айтырыгларын белеткээринге киржир.

71 чүүл. Социалистиг хоойлу-дүрүм база хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссиязы болза:

а) хоорайның девискээринге социалистиг хоойлу-дүрүмнү, күрүнениң база хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалын хандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырынга база боттандырарынга киржир;

б) ажылчы чоннарның эрге-хүлээлге кижизидилгезиниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырынга база боттандырарынга киржир;

в) оларны хажытканы дээш административтиг харыысалга хүлээдири-биле хоорай Совединиң шиитпирлериниң төлевилелдеринге түңнелдерни бээр;

г) Советтиң күүсекчи комитединиң килдистеринде болгаш эргелелдеринде, бүдүрүлгелерде, албан черлеринде база организацияларда социалистиг хоойлу-дүрүмнүң сагылгазын, хамаатыларның санал-оналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын шын көрүп чугаалажырынга база оларны хүлээп алырын организастаар талазы-биле херектиң байдалын хынаарынга киржир;

д) хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле эки тураның улусчу дружиналарының, эп-хуузунуң судтарының база эки тураның өрт дружиналарының ажылынга дузалаар.

72 чүүл. Аныяктар херээниң талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссиязы болза:

а) аныяктарның кижизидилгезиниң, өөредилгезиниң, профессионалдыг өөредилгезиниң, күш-ажылының, амыдыралының, дыштанылгазының база кадык камгалалының, оларның күрүне, ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунга киржилгезиниң болгаш өске-даа айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерниң база саналдарның төлевилелдерин Советке болгаш ооң күүсекчи комитединге чугаалажыры-биле белеткеп киирер;

б) комиссияның эргезинде айтырыглар талазы-биле Советтиң болгаш ооң күүсекчи комитединиң шиитпирлериниң аңаа түңнеп чугаалажыры-биле киирген төлевилелдерин баш бурунгаар чугаалажып көөр база ол талазы-биле чогуур түңнелдерни белеткээр;

в) комиссияның эргезинде айтырыглар талазы-биле хоорай ажыл-агыйының болгаш социал-культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезиниң планнарын, хоорай бюджединиң болгаш ооң күүселдезиниң дугайында отчётту комиссияның баш удур чугаалажып көөрүнге киржир;

г) аныяктарның кижизидилгезиниң, өөредилгезиниң, профессионалдыг өөредилгезиниң, күш-ажылының, амыдыралының, дыштанылгазының болгаш аныяктарның кадыын камгалаарының, эргелерин болгаш сонуургалдарын хандырарының, оларның күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунга киржилгезиниң айтырыгларының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң болгаш ооң күүсекчи комитединиң шиитпирлерин албан, организация черлеринде күүседип турарынга контрольду боттандырар.

73 чүүл. Ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң адырларының талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң тургускан доктаамал комиссиялары болза:

а) Советке болгаш ооң күүсекчи комитединге чугаалажыры-биле киирип турар, ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунуң чогуур адырларын хөгжүдери-биле холбашкан айтырыгларны белеткээринге киржир;

б) хоорайның ажыл-агыйын болгаш социал-культура тургузуушкунунуң хөгжүдер планнарының, хоорай бюджединиң база ооң күүселдезиниң дугайында отчёттуң чогуур кезектерин чугаалажып көөр, оларның талазы-биле боттарының сүмелерин болгаш саналдарын киирер база эргежок чугула таварылгаларда сүмелерин болгаш саналдарын ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советинге киирер;

в) чурт иштиниң үлетпүрүн, чуртталга, коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылганы хөгжүдер, чоннуң социал-культура база амыдырал хандырылгазын экижидеринге немелде курлавырларны болгаш аргаларны дилеп тывар талазы-биле ажылды чорудар, бо айтырыглар талазы-биле саналдарны белеткээр болгаш оларны Советке болгаш ооң күүсекчи комитединге чугаалажып көөрү-биле киирер;

г) бодунуң эрге-хүлээлгелеринге дүүштүр Советтиң күүсекчи комитединиң килдистериниң болгаш эргелелдериниң хоорайның девискээринде турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң база организацияларның ажылын хынаар, а эргежок чугула таварылгаларда Советке болгаш ооң күүсекчи комитединге чугаалажыры-биле саналдарны киирер.

74 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссиялары оларның эргезинге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле бодунуң хуралдарынга күүсекчи комитеттиң килдистериниң база эргелелдериниң, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының илеткелдерин база дыңнадыгларын алыр, оларга сүмелерни бээр эргелиг.

Доктаамал комиссияның сүмелерин хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң килдистериниң база эргелелдериниң, хоорайның девискээринде турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчулары ыяап-ла чугаалажып көөр ужурлуг. Оларны шиитпирлеп көргениниң база ол талазы-биле хүлээп алган хемчеглериниң дугайын доктаамал комиссияга бир айдан орай эвес хуусаада дыңнадыр ужурлуг.

Эргежок чугула таварылгада доктаамал комиссиялар Советтиң күүсекчи комитединиң килдистериниң болгаш эргелелдериниң, хоорайның девискээринде турар бүдүрүлге, албан черлериниң база организацияларның удуртукчуларындан документилерни, бижимел түңнелдерни болгаш өске-даа эргежок чугула материалдарны айтырып негээр эргелиг.

75 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссиязы хоорай Советинге ийикпе ооң күүсекчи комитединге чугаалажыры-биле киирген айтырыгларының талазы-биле бодунуң илеткелчизин азы эдеринчи илеткелчизин томуйлап болур.

76 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссиязының хуралдарын комиссияның ажыл планын ёзугаар чыылдырар.

Доктаамал комиссияның хуралдарынга ук комиссияның кежигүннери болбайн турар хоорай Совединиң депутаттары, а оон аңгыда хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң килдистериниң болгаш эргелелдериниң, хоорайның девискээринде бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның төлээлекчилери чөвүлээр эргелиг олуржур.

77 чүүл. Элээн каш доктаамал комиссияларның эргезинге хамааржыр айтырыгларны, комиссияларның боттарының идепкейчи-биле, а оон аңгыда ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң даалгазы-биле ук комиссиялар кады-даа белеткеп болур.

78 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң доктаамал комиссияларынга бүгү айтырыгларны комиссияның бүгү составының хөй кезииниң бадылааны-биле хүлээп алыр. Доктаамал комиссияның шиитпирлеринге болгаш түңнелдеринге комиссияның даргазы ат салыр.

Элээн каш доктаамал комиссиялар кады хуралдап турар үеде комиссия бүрүзүнүң кежигүннериниң хөй кезииниң бадылааны-биле шиитпирни хүлээп алыр. Доктаамал комиссияларның кады хүлээп алган шиитпирлеринге ук комиссияларның даргалары ат салыр. Доктаамал комиссияларның хуралдарының протоколдарынга комиссияның даргазы болгаш секретары ат салыр.

79 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи түр комиссияларны тургузуп болур. Түр комиссияларның сорулгазын хоорай Соведи оларны тургузуп турар үеде тодарадыр.

4. АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫ

80 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутадының бүрүн эргези соңгуткан хүнүнден эгелээр болгаш хоорай Совединиң чаа чыыжының соңгулда хүнүнде доостур.

81 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады хоорай Совединиң ажылынга киржир хүлээлгелиг, ооң даалгазын күүседир, соңгукчулар-биле доктаамал харылзааны тудар; Советтиң болгаш ооң күүсекчи комитединиң шиитпирлериниң дугайын оларга дыңнадыр, соңгукчуларның чагыгларын болгаш саналдарын амыдыралга боттандырарын чедип алыр, хамаатыларны хүлээп алырын чорудар болгаш оларның саналдарының, билдириишкиннериниң, хомудалдарының шиитпирлеттинеринге дузалаар.

Холушкак соңгулда округтарындан соңгуттурган хоорай Совединиң депутаттары соңгукчулар ортузунга кады ажылдаары-биле депутаттар бөлүктеринге каттыжып болур. Депутаттар бөлүктериниң удуртукчуларын ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи бадылаар.

82 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады депутат ажыл-чорудулгазын күүседип турар үезинде тургустунуп келген айтырыгларның талазы-биле саналын Советке, ооң күүсекчи комитединге болгаш доктаамал комиссияларынга киирер эргелиг.

83 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады Советтиң, ооң күүсекчи комитединиң азы доктаамал комиссияларының даалгазы-биле Советтиң девискээринде бүдүрүлгелер, албан черлериниң болгаш өске-даа организацияларның ажылын хынаарынга киржип болур болгаш хыналданың түңнелиниң талазы-биле бодунуң саналын киирер.

84 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады болгаш депутаттар бөлүү-даа хоорай Совединиң эргезинге хамаарышкан кандыг-даа айтырыг талазы-биле күүсекчи комитетке, ооң килдистериниң база эргелелдериниң, хоорайның девискээринде бүдүрүлгелерниң албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларындан сессияга негелде киирер эргелиг.

Депутаттың негелдезин кирген хоорай Совединиң күүсекчи комитеди, ооң килдистериниң болгаш эргелелдериниң, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң база организацияларның удуртукчулары ук негелдеге Советтиң сессиязынга, а харыыга белеткенирингe элээн үе эргежок чугула апарганда, Советтиң доктаатканы хуусаада ыяап-ла сессияга харыылап бээр ужурлуг. Депутаттың негелдезиниң талазы-биле хоорай Соведи шиитпир хүлээп алыр.

85 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады бодунуң ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле Советтиң девискээринде бүдүрүлгелер, албан черлериниң болгаш өске-даа организацияларның удуртукчуларынга негелдени киирип болур, ынчан оларның удуртукчулары депутаттың негелдезин он хонуктан орай эвес хуусаада харыылап бээр хүлээлгелиг.

86 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады РСФСР-ниң Конституциязынга дүүштүр бодунуң ажылының болгаш Советтиң ажылының дугайында соңгукчулар мурнунга отчёт кылыр хүлээлгелиг.

Хоорай Совединиң депутадының отчёдун чылда ийиден эвээш эвес чорудар. Соңгукчуларның негелдезин ёзугаар депутаттың отчёдун кайы-даа үеде чорудуп болур.

87 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады сессияның база составынга ооң соңгутканы күүсекчи комитеттиң хуралының үезинде ажылдап турар черин оон айда ортумак ажыл төлевирин арттырбышаан, ону бүдүрүлгеге азы албан хүлээлгезин күүседиринден хостаар.

88 чүүл. Хоорай Совединиң депутады боду депутат албан-хүлээлгезин күүседип чораш, хоорай транспортунга (автобуска) халас чоруур эргелиг.

89 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутадын администрацияның инициативазы-биле бүдүрүлгеде, албан черинде, организацияда ажылындан азы колхоздан үндүрүп болбас, а ол ышкаш ол Советтиң девискээринге турда хоорай Совединиң база сессиялар аразында ооң күүсекчи комитединиң чөшээрели чокка кеземче харыысалгазынга киирип база тудуп хоругдаар болбас.

90 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады, аңаа берген идегелди шынзыктырып шыдавааңда хоойлуда көрдүнген чурум ёзугаар соңгукчуларның хөй кезииниң шиитпирин барымдаалап кайы-даа үеде дедир кыйгыртып болур.

91 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутады өске черге доктаамал чурттаары-биле хоорайдан үнүп чоруткан таварылгада азы кандыг-бир чылдагаан-биле бодунуң соңгулда округунга депутат хүлээлгезин күүседип шыдавас апарганда, бодунуң депутат эрге-хүлээлгелеринден хостаар дугайында билдириишкинни хоорай Советинге киирер. Хоорай Соведи дараазында сессияга депутаттың билдириишкинин чугаалажып көөр болгаш ол айтырыгның талазы-биле шиитпирни хүлээп алгаш, ук округтуң соңгукчуларынга дыңнадыр.

92 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң депутадының бүрүн эргези депутатты соңгукчулар дедир кыйгырткан таварылгада, а ол ышкаш депутат хүлээлгелеринден хостаар дугайында Советтиң шиитпирин ёзугаар хуусаа бетинде соксаар.

93 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң составындан депутат үнүп чоруткан таварылгада Советтиң күүсекчи комитеди депутаттың үнүп чорутканының соонда ийи айдан орай эвес хуусаада ол округка чаа депутат соңгуур соңгулда хүнүн доктаадыр.

5. АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ АЖЫЛЫНГА ЧОННУҢ КИРЖИЛГЕЗИ

94 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи түс черниң болгаш ниити күрүне ужур-дузалыг айтырыгларны шиитпирлээринге хамаатыларның идепкейлиг киржирин организастаар.

95 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи бодунуң ажыл-чорудулгазының, доктаамал комиссияларының, күүсекчи комитеттиң, ооң килдистериниң болгаш эргелелдериниң ажылын Советтиң депутаттарын, күүсекчи комитеттиң, ооң килдистериниң болгаш эргелелдериниң ажылдакчыларын дамчыштыр чурттакчы чонга, а ол ышкаш парлалга, радио болгаш телевидение дамчыштыр дыңнадып турарын хандырар.

Хоорай Соведи хоорайда күрүне, ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунуң кол-кол айтырыгларын бүдүрүлгелер, албан черлери база организациялар аайы-биле, а оон аңгыда хамаатыларның чурттаар черниң аайы-биле ажылчы чоннарның хуралдарынга тургузаар.

96 чүүл. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи хоорайның эки тура ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазын углап башкарар.

Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведи чоннуң бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының ажылын удуртур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1971 чылдың декабрь 28.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

ВЦСПС-ТИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ЧЕХОСЛОВАК НАЙЫСЫЛАЛДА

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак революстуг профэвилел шимчээшкининиң Төп чөвүлелиниң чалааны ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин баштадыр Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң делегациязы январь 17-де Москвадан Прагада чеде берген. Делегацияның составы: ВЦСПС-тиң секретары П. Т. Пименов. ВЦСПС-тиң килдис эргелекчизи В. Е. Сергеев, Профэвилелдериниң Закарпат область чөвүлелиниң даргазы О. И. Стенчук, Кинешма хоорайда «Красная ветка» фабриканың аргыкчызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады З. П. Шмарова.

Прага аэродромунга делегацияны ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Чехословак революстуг профэвилел шимчээшкининиң Төп чөвүлелиниң даргазы К. Гофман, ЧКП ТК-ның секретары Ф. Ондржих, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының чиңгине секретары П. Жансус, албанның өске-даа кижилери уткаан.

КУДР-ның Министрлер кабинединиң Даргазы Ким Ир Сенниң интервьюзу

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Японияның «Иомиури» солунунуң корреспондентизинге КУДР-ның Министрлер кабинединиң Даргазы Ким Ир Сенниң берген интервьюзун «Нодон синмун» солунга парлап үндүрген.

Корейни каттыштырарының айтырыынга хамаарыштыр Ким Ир Сенниң демдеглээни болза бо айтырыгны корейлер даштыкының холгаарлаашкыны чокка боттары шиитпирлээр ужурлуг, дайын аргалары-биле эвес, а тайбың аргалар-биле шиитпирлеттинер ужурлуг.

Мурнуу болгаш Соңгу Корейниң Кызыл Крест ниитилелдериниң аразында ам болуп турар чугаалажыышкыннар чурттуң тайбың каттыжарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Бүгү корей улус ол чугаалажыышкыннарны соксаал чок кичээңгей-биле хайгаарап турар деп, интервьюда чугаалаан.

«Корейде дүшкүүрлүг чорукту узуткаар телээде Корейге тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы тайбың дугайында керээ-биле солуур эргежок чугула. Мурнуу болгаш Соңгу Корейниң аразынга тайбың дугайында керээни чарар, а оон дараазында Мурнуу Корейден америк агрессчи шериглерни үндүрген байдалда Соңгу болгаш Мурнуу Корейниң чепсектиг күштерин элээн кызырар дээш туржуп турар бис» деп, КУДР-ның Министрлер кабинединиң Даргазы медеглээн.

Мурнуу болгаш Соңгу Корейниң аразынга чүгле политиктиг чугаалажыышкыннар-биле шиитпирлеп болур хөй айтырыглар Корейни каттыштырарының оруунда тургустунган дээрзин интервьюда демдеглээн.

Допчу медээ

ХАНОЙ. (СЭТА). 1964 чылдың май 17-ден бо чылдың январь 8-ке чедир Лаостуң агаарынга дүжүр аткан болгаш чер кырынга узуткаан америк самолёттарның база вертолёттарның ниити саны 2.295 болган деп, Кассан Патет-Лао агентилел дыңнаткан.

База бирээни дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Январь 15-те Вьетнам улус армиязының кезектери Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгемин үрээн ужудукчузу чок америк разведка самолётту дүжүр аткан.

Ол дугайын дыңнатпышаан, ВИА агентилелдиң демдеглээни болза, 1964 чылдың августан эгелээш Американың Каттышкан Штаттары ВДР-ниң агаарынга 3.429 самолёдун осунган.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ХАЛДААШКЫННАРЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери америк-сайгон шериглериниң шериг баазаларынга болгаш быжыглал туруштарынга согуушкуннар таварыштырарын үргүлчүлеп турар.

Мурнуу Вьетнамдан келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, январь 15 дүнезинде хосталганың Улусчу чепсектиг күштери Митхо биле Куангигай можуларда сайгон чалча шериглериниң элээн каш шериг баазаларынче болгаш быжыглал туруштарынче халдап, боолаан.

Январь 16 дүнезинде Мурнуу Вьетнамның патриоттары Камрань портта америк шериглерниң шериг-агаар баазазын артиллерия-биле боолаан, а ол ышкаш ол баазадан барыын талада сайгон армияның туруштарын база боолаан.

Январь 16 хүннүң бүгү-дургузунда хосталганың Улусчу чепсектиг күштери сайгон чалча шериглериниң 30 ажыг баазаларынче болгаш быжыглал пунктуларынче халдаан.

Январьның баштайгы он хонуунда Кондум, Дарлак, Зэлай можуларга патриоттар чалча армияның 200 хире солдат, офицерин өлүрген, балыглаан болгаш тудуп алган, 25 шериг машиназын, 2 үгер-боону сандан үндүрген, 1 вертолётту дүжүр аткан.

Меконг хемниң адырында Лонган можуга декабрь дургузунда патриоттар «кезедир» дээр дайын хемчеглерге киржип турган дайзынның кезектеринче каш удаа халдаан. Ол халдаашкыннарның түңнелинде дайзынның 130 солдат, офицерин сандан үндүрген, ийи шериг суднозун суг дүвүнче киирген.

ТОС МИЛЛИОН АЖЫЛ ЧОКТАР

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). 1972 чылдың январьда капиталистиг чурттарда ажыл чоктарның саны тос миллион кижи болган, ооң иштинден АКШ-та 5 миллион хире, Англияда бир миллион, Японияда 570 муң, Францияда 500 муң хире, ГФР-де 250 муң кижи болуп турар. Австралияда, Бельгияда, Швецияда болгаш өске-даа чурттарда «артык» кижилер он-он муңу-биле санаттынып турар.

Парлалганың баш бурунгаар айтып турарын ёзугаар алырга, 1972 чылда үлетпүр бүдүрүлгеде кудулаашкын ажыл чоктарның санын улам көвүдедиринге чедирер.

Черни — тараачыннарга

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң чазаа помещиктерниң черин хавырарын үргүлчүлеп турар. Сөөлгү чылдарда чер реформазын ёзугаар помещиктерниң 3 миллион ажыг гектар черин хавыргаш, тараачыннарга шилчидип берген.

Тараачыннарның күш-ажылын чаа ёзу-биле организастаарының кол хевири болза кодээ ажыл-агый кооперативтери болуп бар чоруур. Бо чылын чигир тростнигиниң өстүрериниң болгаш ажылдап кылырының баштайгы кооперативин Ламбаеке департаментиде организастаан. Кооператив 400 ажыг тараачын өг-бүлени каттыштырган. Ындыг улуг ажыл-агыйны удуртуп баштаар мергежилдиг бөлүк тускай эртемниглерни кодээ ажыл-агый министерствозунуң курстарынга белеткээн. Перу чазак кооперативке сан-хөө болгаш техниктиг дузаламчыны көргүзүп турар.

телевидение

ЯНВАРЬ 19-ТА
МОСКВАДАН

15.40 — «Бичии трагедия». А. С. Пушкинниң чогаалдарын ёзугаар фильм-шии. **«Харам рыцарь», «Моцарт болгаш Сольери».** 16.50 — **«Орус кыш»** уран чүүлүнүң фестивалы. Түңнел концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. 1-ги кезээ. (Бижидилге). 17.55—Сөөлгү медээлер. 18.10—**«Советская Россия»** солуннуң шаңналы дээш мячилиг хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ—Швеция. 2-ги үези. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН.

19.00—Телемедээлер. 19.15—**«Композитор болгаш Муза».** Дириг чуруктар. 19.25 — **«Чаа чүүлге — чалгын».** Дамчыдылга. 19.55—**«Чаңгыс чер-чурттуглар».** Телефильм. 20.10—Телемедээлер. 20.25—Чарлалдар, реклама. 20.30—Чаштарга. **«Таңтак кырган-ачайның тоолу» «Бурят тоол».**

МОСКВАДАН

20.50 — Дамчыдылганың программазы. 20.55—9. Маркин — **«Удаамыраан хуусаа».** Телешии. 22.10 — **«Циркиниң оттары».** Телехайгаарал. 22.50—23.00 — Чапсар. 23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр. Хар чагбас. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 20—25, арткаңнарынга 25—35 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар. Хар чагбас. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 27—29 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Дашка даш»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Аннычка»** 15.00, **«Фанфан-тюльпан»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Амфибия-кижи»** 9.00, 10.50, **«Трембита»** 12.40, 14.40, **«Дезиишкин»** (1 болгаш 2-ги кинолар) 16.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Экватордан» кижи»** 15.00, **«Улуг чуушкун»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Дээвиирлер адаанда дайын»** 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуу килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00304.